

UiO : **Det juridiske fakultet**

Dyrs rettsvern

I hvilken grad er produksjonsdyr beskyttet mot påkjenninger og belastninger?

Kandidatnummer: 742

Leveringsfrist: 25.04.2017

Antall ord: 17376

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Tema og problemstilling	1
1.2	Avgrensninger	2
1.3	Rettskildebildet.....	2
1.4	Den videre fremstillingen.....	3
2	DYREVELFERD OG DET RETTSLIGE RAMMEVERKET	4
2.1	Den historiske utviklingen av dyrevelferdsretten.....	4
2.1.1	Lovgivning før dyrevelferdsloven	4
2.1.2	Innføringen av dyrevelferdsloven	5
2.2	Dyrevelferdsbegrepet	6
2.3	Dyrearter som beskyttes av dyrevelferdsloven	7
2.4	Dyrevelferd i andre lover	8
2.5	Internasjonal dyrevelferdsrett.....	9
2.5.1	Internasjonale konvensjoner	10
2.5.2	EU-rettsakter	11
2.5.3	Internasjonale organisasjoner.....	12
2.6	Dyrs moralske og juridiske status	13
3	PRODUKSJONSDYRS RETTSLIGE VERN	16
3.1	God dyrevelferd og respekt for dyr	16
3.2	Det rettslige vernet etter dyrevelferdsloven § 3	17
3.2.1	Bakgrunnen for bestemmelsen.....	17
3.2.2	Egenverdi vs. nytteverdi	18
3.2.3	Dyr skal «behandles godt».....	19
3.2.4	Dyr skal «beskyttes»	21
3.3	Begrensningen unødige påkjenninger og belastninger.....	21
3.3.1	Påkjenninger og belastninger	22
3.3.2	Hva menes med «fare for»?	22
3.3.3	Begrepet «unødig»	23
3.3.4	Når er det nødvendig å påføre dyr påkjenninger og belastninger?	25
3.3.5	Bestemmelsens betydning.....	28
3.4	Forholdet til svensk dyrevernlovgivning.....	29
4	PRODUKSJONSDYRS RETTSLIGE VERN VED SLAKTING	31
4.1	Slakting av produksjonsdyr	31

4.1.1	Forsvarlighetskravet.....	32
4.1.2	Krav om bedøving.....	33
4.1.3	Aktsomhetskravet.....	36
4.1.4	Avliving i nødstilfeller.....	37
4.2	Noen eksempler på grensene for unødige og nødvendige påkjenninger og belastninger	38
4.2.1	Slakting av fjørfe.....	38
4.2.2	Slakting av akvakulturdyr.....	40
4.2.3	Slakting av tamrein.....	41
4.2.4	Slakting av gris.....	43
4.3	Parallele bestemmelser i andre lover.....	43
4.3.1	Naturmangfoldloven.....	44
4.3.2	Viltloven.....	44
4.3.3	Lakse- og innlandsfiskeloven.....	46
4.3.4	Havressursloven.....	47
5	AVSLUTTENDE REFLEKSJONER.....	48
5.1	Likestilt rettsvern?.....	48
	LITTERATURLISTE.....	52

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Denne masteroppgaven tar for seg menneskers bruk av produksjonsdyr, og hvordan disse dyrene er beskyttet i lovverket. Avhandlingen tar utgangspunkt i dyrevelferdsloven § 3 som setter standarden for behandlingen av dyr. Det følger av dyrevelferdsloven § 3 annet punktum at «dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger».

Problemstillingen som reises er i hvilken grad produksjonsdyr er beskyttet mot påkjenninger og belastninger.

Mennesker og dyr har levd sammen på jorda i alle år. Etter hvert har mennesker funnet ut at dyrene kan utnyttes til blant annet mat, materialer, transport og selskap. Denne utnyttingen fører i mange tilfeller til at dyrene utsettes for påkjenninger og belastninger, noe det har vært varierende aksept for i samfunnet gjennom tidene.¹ Hvilke påkjenninger og belastninger som aksepteres har variert med tid, sted og kultur. Måten vi velger å behandle dyrene på avspeiles således på mange måter av vår kultur og levemåte.² Handlinger som er akseptert i enkelte land eller kulturer vil kunne oppfattes som rent dyreplageri under andre omstendigheter. Et eksempel er tyrefekting som er uakseptabelt i Norge men akseptert i for eksempel Spania. Videre er det svært få nordmenn som ville spist hund slik de gjør i Kina.

På midten av 1900-tallet førte den industrielle revolusjonen til store endringer for norsk husdyrhold. Produksjonsdyrenes kontakt med mennesker ble mer og mer byttet ut med maskiner. De siste årene har produksjonsanleggene blitt minsket i antall, mens antall dyr per anlegg har økt.³ I tillegg blir det i større grad benyttet ulike teknikker for at de enkelte dyrene skal produsere mer enn tidligere, slik som selektiv avl og spesialfôr.⁴ Industrialiseringen av husdyrholdet har ført til at hensynet til hvert enkelt individ reduseres. Tidsbruken per dyr minimeres, og det blir vanskeligere for bonden å oppdage sykdom, skader og hva slags behov de enkelte dyrene har.⁵

Det har skjedd store endringer i dyrevelferdslovgivningen de siste hundre årene, men i likhet med den tidligere dyrevernsloven preges dyrevelferdsloven også av mange skjønnsmessige bestemmelser. Dette gjør loven vanskelig å anvende og håndheve. Selv om dyrs rettigheter

---

¹ Frøslie (1997) s. 15

² Ibid.

³ Ellefsen (2013) s. 24

⁴ Ibid. s. 25

⁵ Ibid.

stadig får større oppmerksomhet i media og politikken, har temaet fått lite plass i juridisk teori.

1.2 Avgrensninger

Mennesker holder dyr i fangenskap for å benytte de til ulike formål. Dyrene kategoriseres gjerne ut i fra disse formålene, for eksempel produksjonsdyr, kjæledyr, ville dyr og underholdningsdyr. Denne kategoriseringen fører til at ulike dyr gis ulik status og behandling.

I denne avhandlingen fokuserer jeg på kategorien produksjonsdyr. Produksjonsdyr er dyr som er temmet og brukes til produksjon av animalske varer. Som produksjonsdyr regnes hovedsakelig fjørfe, storfe, sau og geit, gris, pelsdyr og tamrein.

Produksjonsdyr har nærmest fått status som produksjonsenheter og blir dermed behandlet annerledes enn for eksempel kjæledyrene som har fått status som familiemedlemmer. Dette gjenspeiles i at lovverket legitimerer virkninger ut fra hvilken kategori dyr det dreier seg om.

Avhandlingen avgrenses også mot tilsynsmyndighetens ansvar for å sørge for at dyr beskyttes mot unødige påkjenninger og belastninger.

1.3 Rettskildebildet

Regler som regulerer produksjonsdyrs rettslige vern finnes hovedsakelig i dyrevelferdsloven med tilhørende forskrifter. Lovens forarbeider har vært en sentral rettskilde i arbeidet med å klarlegge innholdet i lovens til dels skjønnsmessige bestemmelser.

Forarbeidene til dyrevernavloven av 1974 er også relevante å bruke fordi flere av begrepene i dyrevelferdsloven fortsatt anvendes med samme betydning og funksjon som i dyrevernavloven.

Dyrevelferdsretten er fortsatt under utvikling, og det er derfor lite rettspraksis å finne på området, særlig rettspraksis fra Høyesterett. Det er tatt i bruk noe underrettspraksis til eksemplifisering.

Det er begrenset med juridisk teori på området. Derfor har jeg valgt å ta i bruk noen av uttalelsene fra forvaltningen, herunder Mattilsynet, Rådet for dyreetikk og dyrevernavorganisasjoner. Rådet for dyreetikk er et offentlig organ oppnevnt av Landbruks- og matdepartementet i samråd med Nærings- og fiskeridepartementet. De har blant annet som oppgave å vurdere moderne dyrehold og avlsarbeid med tanke på etikk og dyrevernav.⁶

---

⁶ Mejdell (2000) s. 187

1.4 Den videre fremstillingen

I neste kapittel behandles det rettslige rammeverket for avhandlingen, herunder den historiske utviklingen av dyrevelferdsretten og en redegjørelse for begrepet dyrevelferd, andre lover som har betydning på dyrevelferdsområdet, og en oversikt over internasjonal dyrevelferdsrett. Videre redegjøres det for dyrs moralske og juridiske status. Til sammen danner dette grunnlaget for de neste kapitlene.

I kapittel 3 redegjøres det for produksjonsdyrenes rettslige vern etter dyrevelferdsloven §§ 1 og 3. Jeg tar først for meg lovens formål om å fremme god dyrevelferd og respekt for dyr, før jeg redegjør for dyrevelferdsloven § 3 første punktum som tilkjenner dyr egenverdi. Videre går jeg inn i dyrevelferdsloven § 3 annet punktum og redegjør for hva som menes med at dyr skal behandles godt og beskyttes, før jeg tar for meg begrensningen unødige påkjenninger og belastninger og redegjør for hva som menes med dette. Til slutt i kapitlet tar jeg for meg dyrevelferdsloven § 3 sin generelle betydning, og ser på forholdet til den svenske lovgivningen.

I kapittel 4 redegjøres det for produksjonsdyrs rettslige vern ved slakting for å belyse en side av produksjonsdyrs rettsvern. Det er tatt utgangspunkt i dyrevelferdsloven § 12 om avliving med tilhørende forskrifter for å belyse grensene for unødige og nødvendige påkjenninger og belastninger mer konkret med tanke på noen ulike produksjonsdyr. Til slutt i kapitlet ser jeg på noen bestemmelser som omhandler avliving av dyr i andre lover. Dette er for å se på dyrs rettsvern ved avliving i særlovene sammenlignet med dyrevelferdsloven.

Avslutningsvis reflekterer jeg over hvorvidt produksjonsdyr har samme rettsvern som andre dyregrupper i kapittel 5.

2 Dyrevelferd og det rettslige rammeverket

Regler som omhandler dyrs rettsvern finnes hovedsakelig i dyrevelferdsloven. I dette kapitlet redegjøres det for opphavet til dyrevelferdsloven og loven generelt, og hva slags internasjonal rett det finnes på området. Avslutningsvis ser jeg på hva slags status dyr har i Norge i dag.

2.1 Den historiske utviklingen av dyrevelferdsretten

I middelalderen ble dyreplageri tatt avstand fra da det ble sett på som skadelig for mennesket.⁷ Hensynet til selve dyret var imidlertid mer eller mindre ikke-eksisterende. Synet på dyr har forandret seg mye etter middelalderen. Frem til 1800-tallet finner vi eksempler på at dyr ble dømt og straffet.⁸ I tidligere rettssystemer ble dyr stilt for retten for forbrytelser de hadde begått mot mennesker. Situasjonen i dag er dog ganske annerledes.

2.1.1 Lovgivning før dyrevelferdsloven

Norge fikk sin første dyrevernavlov i 1935. Før dette fantes det lovverk som vernet dyr på mer avgrensede områder. Straffeloven av 1842 inneholdt et forbud mot dyreplageri i § 19. Dagens straffelov hadde tidligere en bestemmelse om dyreplageri i § 382 som gjaldt grov eller ondskapsfull mishandling av dyr.⁹ I 1920 ble ordene «grov eller ondskapsfull» tatt ut slik at bestemmelsen gjaldt enhver mishandling av dyr.¹⁰

Ved lovendringen av straffeloven i 1920 oppstod det et spørsmål om det skulle lages mer omfattende og effektive bestemmelser på dyrevernområdet. Dette var særlig med tanke på ønsket om å hindre den utbredte sultefôringen og vanrøyken av husdyr som foregikk.¹¹ Behovet for en egen dyrevernavlov må også ses i sammenheng med utviklingen på synet på dyr som fortsatt er under endring.

Lov av 21. juni 1929 nr. 7 om avliving av husdyr og tamrein innførte forbudet mot sjekting, noe som vil si blodtapping av slaktedyr uten bedøvelse.¹² Denne loven ble opphevet da dyrevernavloven av 1935 trådte i kraft.

---

⁷ Ellefsen (2013) s. 32

⁸ Ibid.

⁹ Almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10

¹⁰ Frøslie (2000) s. 42

¹¹ Ibid.

¹² Stenevik (2001) s. 11

Opprettelsen av dyrevernavloven av 1935 vakte stor oppmerksomhet internasjonalt, og satte Norge på kartet når det gjaldt lovregler om dyrevernav. Industrialiseringen av husdyrholdet skapte etter hvert behov for nye lovregler for å beskytte dyrene mot uheldige tekniske løsninger og driftsformer som kunne påføre dyrene lidelser.¹³ Dette behovet var så omfattende at lovgiver fant det mest hensiktsmessig å lage en ny lov i stede for å endre den gamle.

Den nye dyrevernavloven av 1974 trådte i kraft i 1977. En viktig prinsipiell endring i den nye loven var et tillegg i lovens hovedparagraf om at det ved behandlingen av dyr også skulle tas hensyn til dyrenes instinkter og naturlige behov eller trang.¹⁴ Siden 1974 har loven vært gjennom flere store endringer. I 1995 ble for eksempel dyrevernavnemdene tildelt status som forvaltningsmyndighet og fikk vedtakskompetanse og myndighet til å iverksette tiltak.¹⁵

2.1.2 Innføringen av dyrevelferdsloven

I 2000 lanserte den daværende landbruksministeren Bjarne Håkon Hanssen ideen om den nye dyrevelferdsloven.¹⁶ Litt senere startet Landbruksdepartementet opp arbeidet med stortingsmeldingen om dyrehold og dyrevelferd (dyrevelferdsmeldingen) som ble lansert i 2002.¹⁷ Dyrevelferdsmeldingen inneholdt en redegjørelse for utviklingen av norsk dyrehold, nye fagkunnskaper, mål og tiltak for å forbedre dyrevelferden i Norge, i tillegg til et forslag om å utarbeide en ny lov om dyrevelferd. Lovarbeidet ble startet like etter meldingen kom ut, og i 2009 ble den ferdige dyrevelferdsloven vedtatt av Stortinget.

Bakgrunnen for lovforslaget var ny fagkunnskap om dyrs evner og behov, og nye etiske mål for ønsket behandling av dyr.¹⁸ I utarbeidelsen av loven ble det på bakgrunn av faglig vitenskap vekt på at det skulle være en moderne lov, med fokus på å beskytte dyrene ut i fra hva som er i deres interesse.¹⁹ Loven skal i følge forarbeidene gi standarder for god dyrevelferd i dag, men også i fremtiden i samsvar med samfunnets gjeldende etiske normer.²⁰

Dyrevernavlovgivningen har gått fra å ha fokus på å beskytte dyr mot lidelse til å legge større vekt på dyrs velferd. Dette gjenspeiles i skiftet fra begrepet dyrevernav til dyrevelferd. Denne endringen er i samsvar med de nye fagkunnskapene og målene som ble lansert i dyrevelferds-

---

¹³ Frøslie (2000) s. 42

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid. s. 15

¹⁶ Forhandl. i Stortinget nr. 200 (2003)

¹⁷ St.meld.nr.12 (2002-2003)

¹⁸ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 7

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

ferdsmeldingen. Dyrevern dreier seg om hva mennesker gjør for å ivareta dyrevelferd, mens dyrevelferd dreier seg om hvordan det individuelle dyret har det.²¹

2.2 Dyrevelferdsbegrepet

Begrepet dyrevelferd er ikke definert i loven. Verken proposisjonen, dyrevelferdsmeldingen eller høringsnotatet gir noen definisjon. Det gis imidlertid henvisninger i forarbeidene på hvordan begrepet kan forstås. Grunnen til at begrepet ikke er definert i loven er i følge forarbeidene at det er vanskelig å lovfeste en presis definisjon da denne vil kunne endre seg over tid.²²

Det finnes mange forskjellige definisjoner av dyrevelferdsbegrepet i teorien. Disse tar ofte utgangspunkt i dyrets biologiske funksjon, dyrets selvopplevde situasjon, eller hva som er naturlig adferd for arten.²³ Departementet foreslår i samsvar med høringsinstansenes uttalelser at dyrevelferd blant annet kan defineres som «individets subjektive opplevelse av sin mentale og fysiske tilstand som følge av dets forsøk på å mestre sitt miljø».²⁴

Ordet velferd brukes til å rangere levestandarden i et samfunn.²⁵ I følge forarbeidene legger begrepet «velferd» vekt på det positive målet om at dyr skal behandles godt og trives, i tillegg til å beskyttes mot lidelse.²⁶

Ordet dyrevelferd gir liten mening i seg selv. Begrepet forstås ofte som god dyrevelferd, men uten å knytte et adjektiv til begrepet kan det omfatte både god og dårlig velferd.²⁷ I høringsnotatet påpeker departementet at når loven sier at dyrevelferden skal ivaretas eller tas hensyn til, skal det forstås som god dyrevelferd.²⁸ Hva som er god dyrevelferd etter loven beror i følge departementet på en avveining mellom hensynet til dyrenes behov og opplevelser, og brukerinteressen i form av næring, hobby, rekreasjon og lignende.²⁹ Hvordan denne avveiningen skal foretas sier departementet imidlertid ingenting om.

Dyrevelferd stammer fra det engelske begrepet «animal welfare». OIE (World Organisation for Animal Health) definerer begrepet i deres Terrestrial Animal Health Code artikkel 7.1.1:

---

²¹ Ot. prp. nr. 15 (2008-2009) s. 19

²² Ibid.

²³ Stenevik (2011) s. 17

²⁴ Ot. prp. nr. 15 (2008-2009) s. 19

²⁵ definisjoner.no/velferd

²⁶ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 13

²⁷ Stenevik (2011) s. 17

²⁸ Landbruksdepartementet (2007) s. 65

²⁹ Ibid.

«Animal welfare means how an animal is coping with the conditions in which it lives. An animal is in a good state of welfare if (as indicated by scientific evidence) it is healthy, comfortable, well nourished, safe, able to express innate behaviour, and if it is not suffering from unpleasant states such as pain, fear, and distress. Good animal welfare requires disease prevention and veterinary treatment, appropriate shelter, management, nutrition, humane handling and humane slaughter/killing. Animal welfare refers to the state of the animal; the treatment that an animal receives is covered by other terms such as animal care, animal husbandry, and humane treatment.»³⁰

Den mest siterte definisjonen av begrepet dyrevelferd er utformet av verdens første professor i dyrevelferd, Donald M. Broom: «[t]he welfare of an individual is its state as regards its attempts to cope with its environment».³¹ Ut i fra denne definisjonen er mestring av miljøet det sentrale elementet i dyrevelferdsbegrepet.

Den engelske Brambellkommisjonen kom med en omfattende utredning av begrepet dyrevelferd i 1965. I kommisjonens rapport er kriteriene for ideell dyrevelferd formulert i form av «de fem friheter» for husdyr. De fem frihetene innebærer frihet fra sult, tørst og feilernæring, frihet fra frykt og stress, frihet fra skade og sykdom, og frihet til å utøve normal atferd. Disse frihetene danner grunnlaget for den vide forståelsen av dyrevelferdsbegrepet som ble lagt til grunn i dyrevelferdsmeldingen.³²

2.3 Dyrearter som beskyttes av dyrevelferdsloven

Det følger av dyrevelferdsloven § 2 at loven gjelder for pattedyr, fugler, krepsdyr, amfibier, fisk, tiftokreps, blekksprut og honningbier. Loven gjelder også utviklingsstadier av disse dyrene «dersom sanseapparatet tilsvarer utviklingsnivået hos levende dyr». I følge forarbeidene gjelder loven uavhengig av om dyrene er eide eller viltlevende.³³

Loven er i følge forarbeidene avgrenset til å omfatte dyr som med høy grad av sannsynlighet kan ha positive og negative opplevelser.³⁴ Avgrensningen er foretatt på bakgrunn av dagens kunnskap om utviklingen av ulike dyrs sanseapparat. For flere av artene er deres evne til blant

---

³⁰ OIE (2016)

³¹ St.meld.nr.12 (2002-2003) s. 26

³² Ibid. s. 17

³³ Ot. prp. nr. 15 (2008-2009) s. 19

³⁴ Ibid.

annet å oppfatte smerte usikker, men lovgiveren har valgt å følge Vitenskapskomiteens faglige vurderinger.³⁵

Sammenlignet med 1974-loven er det foretatt en innsnevring ved at ikke alle krepsdyr dekkes av loven. Det er kun tifotkreps som beskyttes av dyrevelferdsloven. Eksempler på tifotkreps er reker, krabber, hummer og edelkreps.³⁶ Utenfor loven faller også andre bløtdyr enn blekk-sprut, andre innsekter enn honningbier, edderkoppdyr og pigghuder som blant annet sjøstjerner og kråkeboller.³⁷

Loven skal i følge forarbeidene verne om dyr som individer, i motsetning til artsvern der det er fokus på vern av dyrepopulasjoner.³⁸ Videre følger det av dyrevelferdsloven § 2 at loven omfatter «forhold som påvirker velferd», altså alle handlinger og aktiviteter som har betydning for dyrs velferd.

2.4 Dyrevelferd i andre lover

Dyrevelferdsloven skal i følge forarbeidene gi føringer for anvendelsen av bestemmelser som vedrører dyrevelferd i andre lover og forskrifter.³⁹ Det finnes flere norske lover som regulerer behandlingen av dyr. Blant disse har vi naturmangfoldloven, viltloven, dyrehelsepersonelloven, hundeloven og akvakulturloven.⁴⁰

Naturmangfoldloven gir regler om bærekraftig bruk og vern av naturen jf. lovens § 1. Lovens kapittel III om artsforvaltning inneholder bestemmelser som tar sikte på å regulere blant annet høsting og uttak av vilt og lakse- og innlandsfisk og virvelløse dyr, og regler om prioriterte arter. I følge forvaltningsprinsippet i § 15 må all høsting og annet uttak av dyr ha hjemmel i lov. I motsetning til dyrevelferdsloven tar naturmangfoldloven sikte på å verne om hele bestander og arter, mens dyrevelferdsloven skal verne om dyr som enkeltindivider.

Viltloven er en av særlovene under naturmangfoldloven, og regulerer utøvelsen av jakt og fangst av «alle viltlevende landpattedyr og fugler, amfibier og krypdyr» jf. § 2. Det følger av lovens formål i § 1 at loven skal forvalte viltet og dets leveområder slik at naturens produkti-

---

³⁵ Ot. prp. nr. 15 (2008-2009) s. 21

³⁶ Sømme (2016)

³⁷ Stenevik (2011) s. 27

³⁸ Ot. prp. nr. 15 (2008-2009) s. 16

³⁹ Ibid. s. 14

⁴⁰ Lov av 29. mai 1981 nr. 38 om jakt og fangst av vilt, Lov av 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold, Lov av 15. juni 2001 nr. 75 om veterinærer og annet dyrehelsepersonell, Lov av 4. juli 2003 nr. 74 om hundehold, Lov av 17. juni 2005 nr. 79 om akvakultur

vitet og artsrikdom bevares. Videre inneholder loven et påbud om human jakt i § 19. I likhet med naturmangfoldloven tar viltloven sikte på å verne hele bestander og arter.

Dyrehelsepersonelloven skal bidra til at dyrehelsepersonell utøver forsvarlig virksomhet, jf. lovens § 1. Dette skal bidra til god dyrehelse, forsvarlig dyrevern, trygg mat og ivaretagelse av miljøhensyn. Det følger av lovens § 12 at dyrehelsepersonell har en plikt til blant annet å arbeide for velferd og sunnhet hos dyr, og medvirke til etisk og miljømessig forsvarlig dyrehold.

Hundeloven samler alle bestemmelser som gjelder hold av hund i en lov. Det følger av lovens formål i § 1 at loven skal bidra til å fremme et hundehold som ivaretar hensynene til sikkerhet, trygghet, alminnelig ro og orden. Loven gir regler om hvordan den enkelte skal sikre disse hensynene, og hvordan enkeltpersoner og det offentlige kan forholde seg til hundehold som ikke gir tilstrekkelig sikkerhet, trygghet, alminnelig ro og orden. Loven verner således ikke om hunder som enkeltindivider slik som dyrevelferdsloven, den verner mennesker fra farlige hundehold.

Akvakulturloven gjelder produksjon av akvatiske organismer. Akvatiske organismer er vannlevende dyr og planter jf. lovens § 2, typisk oppdrettsfisk. Loven skal i følge § 1 fremme akvakulturens lønnsomhet og konkurransekraft innenfor rammene av en bærekraftig utvikling. Det er ingen bestemmelser om dyrevelferd i loven, men i følge forarbeidene omfatter lovens formål om bærekraftig utvikling at det skal tas hensyn til folkehelse, fiskehelse og fiskevelferd.⁴¹ Videre står det at forvaltningen av loven må utøves på en slik måte at disse hensynene ikke motarbeides. Ut over dette sier ikke forarbeidene noe mer om velferd for fisk.

2.5 Internasjonal dyrevelferdsrett

Norsk rett er basert på et dualistisk rettssystem, i motsetningen til monistiske rettssystemer. Et monistisk rettssystem innebærer at nasjonale regler og internasjonale regler ses på som ett regelsett. Når det blir innført nye internasjonale regler trer disse i kraft samtidig i det konkrete landet. I et dualistisk rettssystem ser man på nasjonale regler og internasjonale regler som to forskjellige regelsett, der internasjonale regler må gjennomføres i den nasjonale retten for at de skal gjelde i landet.

---

⁴¹ Ot.prp. nr. 61 (2004-2005) s. 53-54

2.5.1 Internasjonale konvensjoner

Europarådet, som er en traktatfestet mellomstatlig organisasjon med 47 europeiske medlemsland, arbeider blant annet innenfor rettsområdet dyrevelferd.⁴² Den norske holdningen er at Europarådets konvensjoner og anbefalinger skal gjennomføres i norsk rett så langt det er mulig. Disse vil dermed være veiledende for norsk regelverk. Under arbeidet med den nye dyrevelferdsloven ble det vurdert og innarbeidet relevante bestemmelser vedtatt av Europarådet.⁴³

Europarådet har utarbeidet fem konvensjoner om beskyttelse av dyr, og Norge har ratifisert samtlige. Disse konvensjonene gjelder beskyttelse av dyr som holdes for landbruksformål (produksjonsdyrkonvensjonen), kjæledyr (kjæledyrkonvensjonen), dyr under internasjonal transport (transportkonvensjonen), slaktedyr (slaktedyrkonvensjonen) og virveldyr som brukes til eksperimenter eller andre vitenskapelige formål (forsøksdyrkonvensjonen).

Under produksjonsdyrkonvensjonen er det etablert en permanent komité som har i oppgave å utforme anbefalinger om hold av produksjonsdyr.⁴⁴ De generelle bestemmelsene i produksjonsdyrkonvensjonen og kjæledyrkonvensjonen dekkes stort sett av bestemmelsene i dyrevelferdsloven.

Transportkonvensjonen, slaktedyrkonvensjonen og forsøksdyrkonvensjonen er gjennomført i forskrift om næringsmessig transport av dyr, forskrift om avliving av dyr og forskrift om bruk av dyr i forsøk.⁴⁵

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) er gjennomført i norsk rett og gjelder som norsk lov jf. menneskerettighetsloven § 3 jf. § 2.⁴⁶ Det følger av EMK artikkel 9 at enhver har rett til å utøve sin religion. Dette innebærer blant annet en rett til mat som oppfyller særskilte krav innenfor ulike religioner.⁴⁷ Begrensninger i religionsfriheten er kun tillatt dersom det er nødvendig i et demokratisk samfunn og begrunnet i hensynene som er opplistet i artikkelen, blant annet hensynet til offentlig moral.⁴⁸ Disse reglene er relevante ved for eksempel religiøs slaktning av dyr som er omtalt under punkt 4.1.2.2.

---

⁴² Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 16

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ St.meld.nr.12 (2002-2003) s. 145

⁴⁶ Lov av 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett.

⁴⁷ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 17

⁴⁸ Ibid.

Washingtonkonvensjonen (Convention on International Trade in Endangered Species – CITES) av 1973 er ratifisert av Norge. Hensikten bak konvensjonen var å bringe internasjonal handel med truede dyre- og plantearter under kontroll, og dermed bidra til å hindre overbeskatning.⁴⁹ Konvensjonen er gjennomført i norsk rett gjennom forskrift til gjennomføring av konvensjon 3. mars 1973 om internasjonal handel med truede arter av vill flora og fauna (CITES).

Bernkonvensjonen om vern av ville europeiske planter og dyr og deres naturlige leveområder ble ratifisert av Norge i 1986. Formålet med konvensjonen er å verne vill flora og fauna og deres leveområder, særlig de artene og områdene som krever samarbeid mellom flere stater og truede og sårbare arter.⁵⁰

ILO-konvensjonen om urfolk og stammefolk i selvstendige stater er ratifisert av Norge. Reindrift er en stor del av den samiske kulturen i Norge. Konvensjonen pålegger den norske staten forvaltningsrettslige og materielle plikter overfor samene og den samiske kulturen.⁵¹

2.5.2 EU-rettsakter

EU har ikke en helhetlig dyrevernerettsakt, men de har utarbeidet spesifikke rettsakter som omhandler dyrevern på forskjellige områder. De fleste av disse rettsaktene er gjort gjeldende for Norge gjennom EØS-avtalen. Mesteparten av disse er direktiver, og Norge kan derfor velge hvordan innholdet i disse skal utformes i norsk rett, jf. EØS-avtalen art. 7. Dette skjer gjerne ved forskrift.

EU har vedtatt rettsakter i form av direktiver om beskyttelse av dyr under transport, slaktedyr, eggleggende høner, kalver, svin, produksjonsdyr og forsøksdyr.⁵² Alle disse er nå en del av EØS-avtalen. Norge oppfyller EØS-avtalen gjennom dyrevelferdsloven med forskrifter. EØS-regelverket er hovedsakelig minimumsbestemmelser, noe som vil si at de enkelte medlemslandene kan innføre strengere nasjonale regler.

Til nå har ikke EU utarbeidet noen egen dyrevernlov. Ved ikrafttreddelsen av Amsterdamtraktaten i 1999 ble det imidlertid utformet en protokoll om beskyttelse og velferd for dyr.⁵³ I denne ble det slått fast at det er et ønske i EU å sikre bedre beskyttelse og respekt for dyrevel-

---

⁴⁹ St.meld.nr.12 (2002-2003) s. 146

⁵⁰ Ibid. s. 147

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibid. s. 146

⁵³ Ibid.

ferd ved å utarbeide et fellesskapsregelverk.⁵⁴ Dette ønsket bygger på forståelsen av at dyr er sansende vesener. Denne forståelsen er imidlertid bare pålagt som hensyn ved utarbeidelse av regelverk om landbruk, dyretransport, det indre marked og forskning.⁵⁵ I tillegg skal regelverket ta hensyn til og ikke være i strid med kultur, sedvane og religiøse tradisjoner. Amsterdamtraktaten er ikke en del av EØS-avtalen, men den kan sies å være starten på en slags dyrevernlov som kan være med på å utvikle EU-regelverket.⁵⁶ Etter Regjeringens mening går formålet i den norske og de andre nordiske dyrevernlovene lenger enn EU når det gjelder hensynet til dyrs sansevne.⁵⁷

2.5.3 Internasjonale organisasjoner

Norge er medlem i verdens dyrehelseorganisasjon (World Organisation for Animal Health – OIE) og verdens handelsorganisasjon (World Trade Organisation – WTO). Begge disse organisasjonene har betydning for dyrevelferdsområdet.

OIE er en mellomstatlig organisasjon som har ansvar for å forbedre dyrs helse internasjonalt.⁵⁸ Organisasjonen er en av de tre standardsettende organisasjonene som er referert til i SPS-avtalen under WTO.⁵⁹ SPS-avtalen regulerer hvilke legitime hensyn et land kan ta ved fastsettelsen av sitt nasjonale regelverk for å beskytte innbyggernes helse, dyrehelse og plan-tehelse.⁶⁰

OIE ble opprettet med det formål å fremme det internasjonale samarbeidet om kontroll med, og bekjempelse av smittsomme dyresykdommer.⁶¹ Organisasjonen samler og publiserer informasjon om forekomsten av sykdommer i de ulike landene. Videre bidrar de til å fremme internasjonale avtaler om tiltak for dyrehelse. Medlemslandene har en plikt til å rapportere til OIE dersom det forekommer smittsomme dyresykdommer i landet. OIE utgir en dyrehelsekode (International Animal Health Code) der de gir anvisninger og råd om faglige og administrative disposisjoner ved internasjonal handel av dyr og animalske produkter.⁶² Disse anbefalingene er internasjonalt normgivende.

---

⁵⁴ St.meld. nr.12 (2002-2003) s. 146

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ OIE (2017)

⁵⁹ Mattilsynet (2012)

⁶⁰ St.meld.nr.10 (2015-2016) s. 93

⁶¹ Velle (2016)

⁶² Ibid.

WTO inkluderer ikke dyrevelferd direkte i sitt regelverk, men OIEs retningslinjer kan få betydning for praktiseringen av handel etter avtaler under WTO.⁶³

2.6 Dyrs moralske og juridiske status

Et av dyrevelferdslovens mål er å presisere dyrs moralske og juridiske status.⁶⁴ Moralsk status angir hva eller hvem det skal tas hensyn til i en moralsk vurdering, mens juridisk status sier noe om den juridiske stillingen til et individ sammenlignet med resten av samfunnet.

2.6.1.1 *Moralsk status*

Synet på dyr har variert med tid og sted. Aristoteles mente på sin tid at fornuft var en forutsetning for å kunne ha moralsk status, noe som han mente at dyr manglet.⁶⁵ De kristne filosofene Augustin og Thomas Aquinas støttet denne tankegangen. Rundt middelalderen ble dyr ansett for å være moralsk ansvarlig for sine handlinger ved at de ble stilt for retten og dømt. På 1600-tallet sammenlignet Descartes dyr med maskiner.⁶⁶ Det å påføre dyr lidelse ble sett på som like umoralsk som å sparke opp en dør.

Dyrs evne til å føle smerte og lidelse ble først ansett for å være moralsk relevant i utilitarismen på 1700-tallet.⁶⁷ Utilitarismen er en filosofisk retning som går ut på at en moralsk riktig handling, er den som til sammen fører til flest goder og minst lidelse, for flest mulig. Utilitaristen Jeremy Bentham argumenterte for at siden også dyr kan lide, må menneskers moralske forpliktelser utvides til å omfatte dyr.⁶⁸

Selv om det i dag er bevist gjennom forskning at dyr kan føle smerte og lidelse, er behandlingen av dyr fortsatt et omstridt og aktuelt tema i Norge. De fleste av dagens dyrevernaktivister bygger på et utilitaristisk syn, i likhet med filosofene Peter Singer og Tom Regan. I følge disse innehar dyr de samme relevante moralske egenskapene som oss, slik som evnen til å føle smerte, rasjonell tenking og selvbevissthet.⁶⁹

Et utbredt moralsk syn i Norge i dag er at det ikke er galt å holde og drepe dyr for viktige menneskelige hensyn, men at måten dyrene holdes på og behandles er viktig.⁷⁰ De fleste me-

---

⁶³ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 17

⁶⁴ Ibid. s. 7

⁶⁵ St.meld. nr. 12 (2002-2003) s. 19

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Stenevik (2011) s. 11

⁶⁹ St.meld. nr. 12 (2002-2003) s. 147

⁷⁰ Ot. prp. nr. 15 (2008-2009) s. 9

ner at det er etisk galt å påføre dyr lidelse. Dette synet ble lagt til grunn i dyrevelferdsmeldingen og ved utformingen av egenverdi-bestemmelsen i dyrevelferdsloven § 3. Tilkjennelsen av dyrs egenverdi i loven er en måte å gi dem moralsk status på.⁷¹ Måten mange dyr faktisk blir behandlet på i dag står imidlertid i sterk kontrast til vårt syn på deres moralske status.

2.6.1.2 Juridisk status

Dyrs juridiske status ble verken diskutert eller presisert i forarbeidene, til tross for at dette er et av målene med loven.⁷² I juridisk sammenheng har dyr fortsatt status som ting, uten individuelle rettigheter. De tamme dyrene er fortsatt definert som menneskers eiendom. Dyr eies, selges, gis bort, leies og avlives, og de kan bli gjenstand for eiendomsforbrytelser sånn som tyveri og skadeverk.⁷³ Dette samsvarer dårlig med den moralske statusen vi har gitt dyr i dag, noe som fører oss tilbake til tankegangen som fantes under antikken.

I følge professor i jus, Jo Hov, er det å forutsette at dyr har interesser men ikke rettigheter lite konsekvent, og det gir dårlig samsvar i lovverket.⁷⁴ Andre subjekter med egne interesser har rettsevne etter loven, altså evnen til å ha egne rettigheter.

Dyrevelferdsloven inneholder regler for menneskers handlinger med sikte på å beskytte dyr. I følge forarbeidene fører imidlertid ikke loven til at dyr får rettigheter utover dette, og loven vil heller ikke ha direkte virkning for dyrs juridiske status etter andre lover.⁷⁵ Videre presiseres det at begrepet egenverdi ikke vil ha noen dyrevelferdsmessige konsekvenser, fordi det kun er ment å ha en symbolverdi.

At dyr har beskyttede interesser gjennom dyrevelferdsloven taler for at dyr har juridisk status som beskyttelsessubjekt, men ikke som rettssubjekt.⁷⁶ Et rettssubjekt er alle de som kan ha rettigheter og plikter, mens et beskyttelsessubjekt ikke har rettigheter. Dyr har kun beskyttelse gjennom lovverket.

Rettighetsbegrepet er relativt, og trenger ikke å bety at dyret selv kan opptre i en prosessuell sammenheng. På samme måte kan rettigheter være vidtgående, for eksempel kan dyr ha rett

---

⁷¹ Stenevik (2011) s. 34

⁷² Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 17

⁷³ Larsen (2003) s. 160

⁷⁴ Kleveland (2012)

⁷⁵ Ot. prp. nr. 15 (2008-2009) s. 24

⁷⁶ Stenevik (2011) s. 21

på godt stell uten å ha rett til liv.⁷⁷ Grensen for hvor vidtgående rettigheter dyr har settes av dyrevelferdslovens materielle bestemmelser.⁷⁸

Dyrevelferdsloven er med dette å anse som en velferdslov som navnet tilsier, og ikke en rettighetslov. Dette ble gjort klart i forarbeidene da dyr ikke anses som selvstendige rettssubjekter, og loven ikke gir dyr noen reell beskyttelse av liv og interesser.

---

⁷⁷ Stenevik (2011) s. 21

⁷⁸ Ibid.

3 Produksjonsdyrs rettslige vern

I dyrevernloven av 1935 befant hovedbestemmelsen seg i § 1 som lød: «Det skal farast vel med dyr, so dei ikkje kjem i fåre for å lida i utrensmål». Bestemmelsen ble videreført i dyrevernloven av 1974 med tilføyelsen «og takast omsyn til instinkt og naturlig trong hjå dyret». Tilføyelsen innebar en skjerpelse av det generelle påbudet om at dyr skal beskyttes og vernes.

I dagens dyrevelferdslov av 2009 er hovedbestemmelsen delt opp i § 1 om lovens formål, og § 3 som er en generell bestemmelse om behandlingen av dyr. Sammen setter bestemmelsene en nedre grense for lovlig behandling av dyr, og virker som en overordnet ramme for vurderingen av produksjonsdyrs rettslige vern.

I dette kapitlet redegjør jeg for produksjonsdyrs rettslige vern etter dyrevelferdsloven §§ 1 og 3. Jeg tar først for meg lovens formål i § 1 om å fremme god dyrevelferd og respekt for dyr, før jeg redegjør for dyrevelferdsloven § 3 første punktum som tilkjenner dyr egenverdi. Videre går jeg inn i dyrevelferdsloven § 3 annet punktum og redegjør for hva som menes med at dyr skal behandles godt og beskyttes, før jeg tar for meg kjernen i problemstillingen; begrensningen unødige påkjenninger og belastninger og analyserer hva som menes med dette. Til slutt i kapitlet redegjør jeg for hvilken generell betydning dyrevelferdsloven § 3 har, og ser på forholdet til den svenske lovgivningen.

3.1 God dyrevelferd og respekt for dyr

Dyrevelferdsloven § 1 lyder: «Formålet med loven er å fremme god dyrevelferd og respekt for dyr». Bestemmelsen er i samsvar med den etiske plattformen i dyrevelferdsmeldingen og departementets forslag om å fremme god dyrevelferd or respekt for dyr i loven.⁷⁹ Begrepene «dyrevelferd» og «respekt» er helt nye sammenlignet med dyrevernloven av 1974. Jeg viser til redegjørelse for begrepet dyrevelferd under kapittel 2.2.

Begrepet respekt er nært knyttet til fastsettelsen av at dyr har egenverdi i dyrevelferdsloven § 3 første ledd, og innebærer at dyr gis anerkjennelse ut fra sin egenart og egenverdi.⁸⁰ Ved å benytte dette begrepet gir loven føringer om at holdningen til dyr, og ikke bare handlinger, er viktig.⁸¹

---

⁷⁹ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 18

⁸⁰ Stenevik (2011) s. 19

⁸¹ Ibid.

Målet om respekt for dyr fremmes gjennom de materielle bestemmelsene i loven. Lovens bestemmelser skal tolkes i lys av formålet, noe som innebærer et påbud om å foreta tiltak for å sikre respekt eller forbud mot respektløs behandling av dyr.⁸² God behandling av dyr, godt levestiljø og positiv menneskekontakt fremmer sunne og trygge dyr.⁸³ Videre bidrar god behandling til god dyrevelferd, som igjen bidrar til økt respekt for dyr. Dyr som holdes i et stimulfattig miljø får ikke utviklet seg eller vist sin naturlige atferd.⁸⁴ Dette kan bidra til at mennesker lett mister respekten for dyrene, og ser på de som maskiner fremfor individer.

Ved tolkningen av begrepet respekt vil etiske betraktninger til hvordan dyr bør og ikke bør behandles bli lagt vekt på i tillegg til rene velferdsbetraktninger.⁸⁵ Eksempler i lovgivningen på at respekt gjør seg gjeldende på et selvstendig grunnlag er forbudet mot seksuell bruk av dyr i § 14, og forbudet mot avl som vekker allmenne etiske reaksjoner i § 25.

3.2 Det rettslige vernet etter dyrevelferdsloven § 3

3.2.1 Bakgrunnen for bestemmelsen

Dyrevelferdsloven § 3 første punktum er helt ny sammenlignet med dyrevernavloven av 1974, mens annet punktum er en delvis videreføring av dyrevernavlovens § 2.

Paragraf 3 første punktum lyder: «Dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker». Under lovforberedelsen var det omdiskutert hvorvidt formuleringen skulle tas med i selve lovteksten. Den ble tatt med i høringsutkastet, utelatt i lovproposisjonen, men ble tatt inn i den endelige lovteksten av Stortinget.⁸⁶

Det følger av § 3 annet punktum at «[d]yr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger». Dyrevernavloven hadde en direkte sammenkobling mellom plikten til å behandle dyr godt og fare for lidelse, jf. ordlyden i § 2 «så det ikkje». Ordlyden i dyrevelferdsloven § 3 understreker at god behandling av dyr er et selvstendig krav jf. ordlyden i § 3 annet punktum «og».

Dyrevernavloven § 2 stilte et positivt krav om at det skulle tas hensyn til dyrs instinkt og behov. I høringsutkastet til dyrevelferdsloven ble det foreslått en setning i § 3 om at «[d]et skal tas hensyn til dyrs fysiske og mentale behov ut fra deres egenart og dyrs evne til å ha positive og

---

⁸² Stenevik (2011) s. 19

⁸³ Ibid.

⁸⁴ St.meld.nr.12 (2002-2003) s. 18

⁸⁵ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 93

⁸⁶ Stenevik (2011) s. 33

negative opplevelser»⁸⁷. Denne ble fjernet etter høringsrunden, men forarbeidene angir at disse hensynene likevel er dekket av kravet om at dyr skal behandles godt og ivaretas i lovens øvrige materielle bestemmelser.⁸⁸

Begrepet «lidelse» i dyrevernloven er erstattet med begrepene «påkjenninger og belastninger». Ordlyden senker dermed terskelen for hvilke negative opplevelser som dekkes av loven.⁸⁹ Dette bidrar til en klarering av rettstilstanden, da begrepet «lidelse» i den forrige loven ble tolket vidt og omfattet mildere tilstander av nedsatt velferd.⁹⁰ Endringen innebærer dermed ingen endring av rettstilstanden.

3.2.2 Egenverdi vs. nytteverdi

Det følger av dyrevelferdsloven § 3 første punktum at «[d]yr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker». Bestemmelsen er også omtalt i punkt 2.6.1.1 om dyrs moralske status.

Ut fra en alminnelig språklig forståelse av begrepet «egenverdi» innebærer det at noe har verdi i kraft av å være det eller den en er, uavhengig av om en har nytteverdi for andre.⁹¹ Nytt verdien av dyr kan for eksempel være produksjon av melk, egg, kjøtt, ull, skinn og pels, bruk av dyr i forskning, førerhunder, og dyr som benyttes til underholdning og selskap. Begrepet egenverdi brukes til å slå fast at dyr har verdi uavhengig av den verdien de måtte ha for mennesker, også selv om de skulle mangle nytteverdi eller defineres som skadedyr.⁹²

Egenverdigbegrepet innebærer i følge dyrevelferdsmeldingen at man skal håndtere dyr med omsorg og respekt for dyrets egenart. I dette ligger det at det skal tas hensyn til dyrenes naturlige behov, og aktivt forebygge skader, sykdom og smerte.⁹³

På engelsk brukes begrepet «intrinsic value» eller «inherent value» om egenverdi, noe som kan oversettes til iboende verdi. Begrepene egenverdi og iboende verdi brukes ofte om hverandre. I følge filosofen Arne Næss er «iboende verdi» verdien i vesenet selv.⁹⁴ At dyr har

---

⁸⁷ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 22

⁸⁸ Ibid. s. 24

⁸⁹ Stenevik (2011) s. 34

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 29

⁹² Stenevik (2011) s. 34

⁹³ St.meld. nr. 12 (2002-2003) s. 146

⁹⁴ Næss (2000) s. 13

egenverdi tilsier at man kan ha plikter ovenfor dyret som følge av faktiske egenskaper som dyret har.⁹⁵

At dyr tilkjennes egenverdi i loven antyder at dyrenes interesse i å leve og ha det godt er relevante hensyn.⁹⁶ Ordet egenverdi kan tolkes både vidt og snevert. I vid forstand kan egenverdi innebære en sterk beskyttelse av liv og krav på svært god behandling. Vi finner imidlertid ingen støtte for en slik vid tolkning i verken loven eller forarbeidene. Ut fra dagens forståelse av bestemmelsene i loven gir den et svært begrenset vern av dyrs liv. Forarbeidene uttrykker klart at begrepet egenverdi ikke skal tolkes for vidt, og at det ikke gir grunnlag for noen ny vurdering av forskriftene for husdyrhold.⁹⁷

Egenverdibestemmelsen er som nevnt kun ment å ha en symbolverdi, og det kan ikke utledes noen direkte rettigheter for dyr ut fra den. Bestemmelsen har imidlertid betydning for forståelsen av lovens øvrige bestemmelser. Rådet for dyreetikk har uttalt at ansvaret for at dyrene «behandles godt, og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger» blir desto større når myndighetene velger å lovfeste dyrs egenverdi.⁹⁸

3.2.3 Dyr skal «behandles godt»

Det følger av dyrevelferdsloven § 3 annet punktum at «[d]yr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger».

Bestemmelsen inneholder i følge forarbeidene et generelt påbud om å behandle dyr godt, og dermed også en indirekte rett for dyr til god behandling.⁹⁹

Vilkåret «godt» åpner for skjønn basert på en interesseavveining. Forarbeidene presiserer at kravet til god behandling innebærer at det skal tas hensyn til dyrets fysiske og mentale behov ut fra deres egenart og evne til å ha positive og negative opplevelser.¹⁰⁰ I følge forarbeidene til dyrevernsloven av 1974 inneholder vilkåret i § 2 et krav om at dyr skal behandles «hensynsfullt og med omhu» og med omtanke.¹⁰¹ Dette kan overføres til dyrevelferdsloven da begrepet brukes med samme betydning og funksjon.

---

⁹⁵ Stenevik (2011) s. 34

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Innst.O. nr. 56 (2008-2009) s. 30

⁹⁸ Rådet for dyreetikk (2013) s. 3

⁹⁹ Stenevik (2011) s. 36

¹⁰⁰ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 94

¹⁰¹ Ot.prp. nr.27 (1973-1974) s.34

God behandling innebærer i følge forfatterne Stenevik og Mejdell å kjenne til dyrets mentale og fysiske behov, samt et ønske og en evne til å imøtekomme disse i utstrakt grad.¹⁰² Fysiske behov kan stille krav til miljø, aktivitet og fôrkvalitet, mens mentale behov kan dreie seg om behov for samvær med artsfrender og behov for å utforske. At hensynene skal tas ut fra dyrenes egenart innebærer at kravet om god behandling er rettet mot dyrene som enkeltindivider.¹⁰³ Det er imidlertid ikke alltid det er praktisk mulig å føre tilsyn med hvert enkelt individ, som for eksempel ved hold av dyr på beite og dyrehold med stor dyretetthet som for eksempel fisk i oppdrettsanlegg. For slike dyrehold må det ved velferdsvurderingen tas utgangspunkt i den gjennomsnittlige velferden til besetningen.

Den etiske plattformen som dyrevelferdsmeldingen foreslo var et viktig grunnlag for lovforslaget. På bakgrunn av denne plattformen kan det slås fast at dyrets helserisiko, trivsel og sikkerhet er sentrale stikkord i vurderingen av om dyret behandles «godt».¹⁰⁴

Et eksempel på dårlig behandling finner vi i dommen inntatt i Rt. 1964 s. 814 som gjaldt ei ku som ble stående i et fjøs på en kai i 27 timer uten tilsyn og fôr. Det kan antas at dette førte til både fysiske og psykiske belastninger for kua. Høyesterett uttalte: «Uansett om herredsretten mener at dette ikke er mishandling eller en behandling dyret har hatt ondt av eller lidt under, må det være klart at det ikke tilfredsstiller dyrevernslovens krav om forsvarlig tilsyn med og stell av et husdyr. Herredsretten har tolket loven feil når den har funnet det avgjørende at dyret neppe har hatt ondt av å stå på kaien uten pleie i noe over ett døgn.» Dommen viser lovens vurderingstema av hva som er god og forsvarlig behandling av dyr.

Enda et eksempel på dårlig behandling finner vi i dommen inntatt i Rt. 1994 s. 1274 der Høyesterett vurderte hensynet til økonomi i sammenheng med kravet om forsvarlig føring av dyr. Saken gjaldt vanstell av husdyr der en mann blant annet hadde latt være å føre dyrene sine på grunn av sviktende økonomi. Høyesterett slår fast at dyreeiers situasjon i denne sammenheng ikke er avgjørende. Dette ble senere fulgt opp i en dom fra Øst-Finnmark tingrett i TOSFI-2007-114601. Saken gjaldt underføring av oppdrettsfisk. Her la flertallet i retten til grunn at sviktende økonomi ikke kan fritta innehaver av levende dyr i fangenskap fra ansvaret han har for dyrenes helse.

Hva som skal til for å behandle dyret «godt» er videre presisert i lovens øvrige materielle bestemmelser slik som § 23 om dyrs levemiljø og § 24 om tilsyn og stell. Ytterligere presiseringer av dyrs krav på å bli behandlet «godt» følger av forskrifter med hjemmel i loven. For

---

¹⁰² Stenevik (2011) s. 36

¹⁰³ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 94

¹⁰⁴ Stenevik (2011) s. 37

dyrs velferd er det gjerne de mer konkrete bestemmelsene, slik som forbud mot nakne bur til høns, eller kravet om at kyr skal ha mykt liggeunderlag, som har størst rettslig og faktisk betydning.¹⁰⁵

3.2.4 Dyr skal «beskyttes»

Kravet om at dyr skal «beskyttes» mot fare for unødige påkjenninger og belastninger innebærer ut fra ordlyden at dyreholderen skal gjøre det han eller hun kan for å se til at dyrene ikke utsettes for unødige påkjenninger og belastninger. Det følger av forarbeidene at den som er ansvarlig for dyret aktivt skal beskytte det mot eventuelle sykdommer, skader og påregnelige farer.¹⁰⁶ Videre følger det av forarbeidene at enhver har en plikt til å opptre forsvarlig slik at dyr ikke utsettes for unødige påkjenninger og belastninger, ikke bare dyreholder.

Hvilke beskyttelsestiltak som kreves av loven må vurderes i lys av den faren som foreligger, slik som skade og sykdom, brann og underernæring og lignende.¹⁰⁷ Beskyttelseskravet vil avhenge av farens art og hva slags konsekvens den vil kunne ha for dyret, sannsynligheten for at skaden vil inntre, om faren er påregnelig eller mulig å forutse, og om det er mulig å forebygge skaden.¹⁰⁸ Det trekkes en grense nedad mot påkjenninger og belastninger som inngår i dagliglivets risiko.¹⁰⁹

Av og til kreves det iverksettelse kostnadskrevenne tiltak, noe forskriftene kan illustrere.¹¹⁰ Forskrift om hold av høns og kalkun § 11 setter krav om alarm som varsler ved strømbrudd og ved temperaturavvik dersom huset har mekanisk ventilasjonsanlegg.

3.3 Begrensningen unødige påkjenninger og belastninger

Dyrs rettslige vern er begrenset til unødige påkjenninger og belastninger, jf. dyrevelferdsloven § 3 annet punktum. Dyrevelferdslovens formål er ikke å beskytte dyr mot alt av påkjenninger og belastninger, men heller de unødige påkjenningene og belastningene. Men hva regnes som påkjenninger og belastninger, og når er det nødvendig å påføre dyr påkjenninger og belastninger?

---

¹⁰⁵ Forskrift om høns og kalkun § 28 siste ledd, og forskrift om hold av storfe § 22 annet ledd

¹⁰⁶ Ot. prp. nr. 15 (2008-2009) s. 94

¹⁰⁷ Stenevik (2011) s. 42

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

3.3.1 Påkjenninger og belastninger

Hva som er å regne som påkjenninger og belastninger står ikke spesifisert i verken loven eller forarbeidene. Begrepene påkjenninger og belastninger omfatter ut fra en alminnelig språklig forståelse alle former for negative følelser, sykdommer og svekkelse.¹¹¹ Utgangspunktet er i følge forarbeidene at det må foretas en dyrevelferdsmessig vitenskapelig vurdering i det enkelte tilfellet.¹¹² Det er ikke alltid man har slike vitenskapelige kunnskaper tilgjengelig, og ikke alle forhold er målbare. I slike tilfeller vil det være behov for å treffe skjønnsmessige beslutninger.

Påkjenninger og belastninger er i følge forfatterne Stenevik og Mejdell forhold som påvirker individet slik at det kommer i en negativ tilstand.¹¹³ Opplevelsen er ofte forbundet med en form for smerte og plage, nød og elendighet. Enhver tilstand kan være en påkjenning eller en belastning dersom den subjektive opplevelsen fremkaller motvilje og ubehag.¹¹⁴ Påkjenninger kan gjøre at man blir svært sliten og utmattet. Forholdet mellom de to begrepene avklares ikke i forarbeidene, og virker i stor grad å være sammenfallende.

Vår nasjonale lovgivning er forpliktet av EU-direktivet om vern av dyr som holdes for landbruksformål, til å beskytte dyr mot unødig smerte, lidelse eller skade. Ut fra presumsjonsprinsippet omfatter begrepene påkjenninger og belastninger også skade, uten krav til opplevelsen eller særlige krav til skadens omfang.¹¹⁵

Påkjenninger og belastninger kan således være av både fysisk og mental karakter. Eksempler på påkjenninger og belastninger av fysisk karakter er smerte og skade. Eksempler på påkjenninger og belastninger av mental karakter er uro, frykt, angst, stress og andre mentale påkjenninger eller endringer som kan gi redusert velferd.¹¹⁶

3.3.2 Hva menes med «fare for»?

Dyrevelferdsloven § 3 skal ikke bare beskytte dyr mot påkjenninger og belastninger, men også mot fare for at disse oppstår. Ut fra ordlyden er det ikke et krav at dyret skal være påført påkjenninger eller belastninger. Begrepet «fare for» innebærer i følge forarbeidene at man på områder med manglende kunnskap bør legge et forsiktighetsprinsipp til grunn.¹¹⁷ Dette omta-

---

¹¹¹ Stenevik (2011) s. 42

¹¹² Ot. prp. nr. 15 (2008-2009) s. 94

¹¹³ Stenevik (2011) s. 42

¹¹⁴ Ibid. s. 43

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Ot. prp. nr. 15 (2008-2009) s. 103

¹¹⁷ Ibid. s. 94

les gjerne som føre var-prinsippet. Dersom man er usikker på om en handling vil påføre dyr påkjenninger og belastninger skal man utvise forsiktighet. Ved tvil skal dyrene heller gis «for stor» beskyttelse enn «for liten». Videre innebærer plikten til å beskytte dyr mot «fare for» et krav om å forebygge situasjonen slik at faren unngås.¹¹⁸

Faren dyr utsettes for kan være rettsstridig i seg selv, uten at den fører til faktiske påkjenninger eller belastninger. Et eksempel på dette finner vi i dommen inntatt i Rt. 2006 s. 1105, Rendalen-saken. Saken gjaldt gyldigheten av et vedtak som blant annet innebar at sau måtte holdes borte fra et rovdyrtruet beiteområde på grunn av fare for ulveangrep.

I dommen inntatt i Rt. 1988 s. 928 vurderte Høyesterett beskyttelse mot «fare» etter dagjeldende dyrevernlov § 9 om avliving. Tiltalte hadde skutt en tamrein med revolver på 50 meters avstand. Høyesterett uttalte prinsipielt at det avgjørende etter bestemmelsen er faren dyret utsettes for, ikke i hvilken grad avlivingen faktisk hadde medført lidelse. Herredsrettens frifinnelsesdom ble opphevet.

Plikten til å beskytte dyr mot «fare» er også slått fast i Salonggeværsaken i Rt. 2006 s. 957. Spørsmålet var om slaktning av tamrein ved bruk av salonggevær på 3-5 meters avstand var i strid med dyrevernloven § 9. Også her ble lagmannsrettens dom om frifinnelse opphevet.

Mangelfull kunnskap hos dyreholder eller andre ansvarssubjekter kan føre til at dyr utsettes for «fare» for unødige påkjenninger og belastninger. Dette kan for eksempel være tilfellet om man ikke i tilstrekkelig grad kjenner til dyrets ernæringsbehov eller behov for kontakt med artsfrender eller lignende. Et eksempel på mangelfull kunnskap finner vi i dommen inntatt i LG-2005-144689 som gjaldt vanstell av griser. En far hadde gitt sin umyndige sønn lov til å starte opp svineproduksjon, noe som førte til at 150 griser måtte nødslaktes på grunn av dyrevelferdsmessige årsaker som sykdom, skade eller avmagring.

3.3.3 Begrepet «unødig»

Departementet skrev i høringsnotatet at er det ikke er meningen at dyrevelferdsloven skal beskytte dyr mot enhver påkjenning.¹¹⁹ Målet er å hindre fare for påkjenninger og belastninger som er unødige eller uakseptable, og som kan unngås.

Begrepet «unødig» brukes gjerne om noe som ikke trengs eller noe som ikke trenger å skje. Ut fra en vanlig språklig forståelse må det ikke finnes handlingsalternativer dersom en hand-

---

¹¹⁸ Stenevik (2011) s. 43

¹¹⁹ Landbruksdepartementet (2007) s. 19

ling skal være nødvendig. En slik forståelse er uttrykt i rettspraksis, blant annet i kjennelsen inntatt i Rt. 2006 s. 957 (Salonggeværsaken), som også er nevnt ovenfor. Høyesterett slo fast at det må «foretas en avveining i forhold til eventuelle alternative avlivningsmetoder, jf. lovens kriterium 'i utrensmål'.» Begrepet «unødig» er ment å gi uttrykk for at det må foretas en sammensatt interesseavveining.¹²⁰

Flere av høringsinstansene kritiserer begrepet «unødig» fordi det er for upresist og vanskelig å tolke. Dyrevelferdsmeldingen sier at «'unødig lidelse' i dyrevernaven (1974) er et for upresist begrep».¹²¹ Ordlyden er imidlertid ikke blitt vesentlig klarere i dyrevelferdsloven ved at «lida i utrensmål» i dyrevernaven § 2 er byttet ut med «unødige påkjenninger og belastninger». Begrepet «unødig» sier ikke noe om hva som skal vurderes, da nødvendigheten bare er ett av flere momenter i en sammensatt vurdering.¹²² Dessuten kan ordlyden «unødig» gi et negativt signal. I den danske og finske dyrevernaven brukes ordlyden «beskyttes mest mulig mot lidelse», som er en mer positiv og aktiv formulering.¹²³

Det er flere som har hevdet at rettsprinsippet burde vært endret slik at det gis påbud om å beskytte dyr mot lidelse generelt, og ikke bare påbud om å beskytte de mot unødig lidelse.¹²⁴ Rettsprinsippet er likevel videreført i dyrevelferdsloven. Professor i kriminologi, Guri Larsen, mener at den store moralske forskjellen mellom hvordan dyr og mennesker kan behandles på har et juridisk fundament.¹²⁵ Hun peker på at det i praksis er liten forskjell på lidelsen mennesker og dyr blir utsatt for, men at dyr likevel ikke har den samme rettslige beskyttelsen mot å bli påført lidelse som mennesker. Dyr og undertrykte mennesker har til felles at lidelse kan påføres dem uten at det oppfattes som ulovlig når store økonomiske interesser er involvert.¹²⁶ Sult, sykdom, fattigdom og undertrykking som følge av maktpolitikken rammer både dyr og mennesker.¹²⁷

I Arne Frøslies kommentarer til dyrevernaven av 1974 skriver han at begrepet «utrensmål» gjør loven fleksibel i positiv forstand, samtidig som at det er lovens svakhet fordi det åpner for å påføre dyr lidelse innenfor lovens grenser, altså lovlig lidelse.¹²⁸ Han påpeker at dyrevernaven bare var ment til å ramme de unødige lidelsene, eller rettsstridig lidelse som han

---

¹²⁰ Stenevik (2011) s. 44

¹²¹ St.meld. nr.12 (2002-2003) s. 135

¹²² Stenevik (2011) s. 47

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Frøslie (2000) s. 49

¹²⁵ Larsen (2003) s. 13

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Frøslie (2000) s. 45

kaller det. Frøslies poeng kan overføres til dyrevelferdsloven da begrepet unødig brukes med samme betydning og funksjon.

3.3.4 Når er det nødvendig å påføre dyr påkjenninger og belastninger?

I vurderingen av om en påkjenning eller belastning er unødig eller ikke skal det i følge forarbeidene legges vekt på disses karakter og omfang, om de er påført av mennesker, hva som er formålet med å utsette dyr for dette, og om handlingen er allment akseptert.¹²⁹ Videre må det foretas en avveining av motstridende interesser i hvert enkelt tilfelle.¹³⁰

Dersom en påkjenning eller en belastning er av større karakter eller omfang er det nærliggende å tenke seg at aktiviteten lettere vil være å anse som unødig jo mer alvorlig denne er.

Påkjenninger eller belastninger som ikke er påført av mennesker, men av andre dyr, vil antakelig som regel anses som nødvendige påkjenninger eller belastninger. Tenkelige eksempler her kan være at en ku sparker eller biter en annen ku, griser som biter hverandre i halen og lignende.

3.3.4.1 Berettiget formål

For å avgjøre om en aktivitet som påfører dyr påkjenninger eller belastninger er nødvendig er det i følge forarbeidene relevant å ta stilling til aktivitetens formål, blant annet om aktiviteten lar seg forsvare som tilstrekkelig viktig.¹³¹

Et slikt krav lå det også i dyrevennloven av 1974 § 2. I Arne Frøslies kommentarer til bestemmelsen skriver han at det ved avgjørelsen om en lidelse er unødig eller ikke må det undersøkes hvorvidt de interesser som er forbundet med å påføre dyrene lidelse, tjener til et så berettiget formål at hensynet til dyrene og deres interesser må vike.¹³²

Dommen av Nord-Østerdal tingrett i TNOST-2010-57617 viser et eksempel på at aktivitetens formål tillegges vekt. Saken gjaldt en sauebonde som blant annet ble dømt for grov uaktsom dyremishandling etter å ha forfulgt en ulveflokk med bil. Retten uttalte: «At tiltalte fortsatte å forfølge den [ulven] etter at den hadde kommet tilbake til veien, har intet formål etter tiltaltes forklaring, og anses ekstra ille.»

---

¹²⁹ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 94

¹³⁰ Innst.S. nr. 226 (2002-2003) s. 7

¹³¹ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 9

¹³² Frøslie (2000) s. 45

I følge forfatterne Stenevik og Mejdell må kravet om berettiget formål, som er tilstrekkelig viktig, anses som et alminnelig dyrevelferdsrettslig prinsipp.¹³³

Videre er det et moment om påføringen av påkjenninger eller belastninger er nødvendig for å oppnå formålet.¹³⁴ I følge Frøslie kan man ikke utsette dyr for større lidelse enn nødvendig for at formålet skal nås.¹³⁵ Et eksempel på dette finner vi i forarbeidene til dyrevernavloven av 1974. Her omtales regelen i dyrevernavloven § 21 annet ledd om ikke å utsette forsøksdyr for mer fare for lidelse enn strengt nødvendig som et hovedprinsipp.¹³⁶ Prinsippet om de tre R-ene innenfor forsøksdyrvirksomhet er et eksempel på at dyr ikke skal utnyttes unødige. 3R-prinsippet er slått fast i EU's forsøksdyrdirektiv som er en del av EØS-avtalen, og innarbeidet i dyrevelferdsloven § 13 om forsøk, undervisning og medisinsk virksomhet. De tre R-ene står for reduction, replacement og refinement. Reduction innebærer å redusere antallet dyr til et minimum uten at det svekker resultatenes kvalitet.¹³⁷ Replacement innebærer å erstatte forsøk som involverer levende dyr med alternativer der det ikke er brukt dyr. Refinement innebærer å bruke metoder som unngår smerte, lidelse, stress eller varige mén, eller reduserer denne bruken til et minimum.

3.3.4.2 *Er aktiviteten allment akseptert?*

Ved avveiningen av om en påkjenning eller belastning er nødvendig eller ikke skal det i følge forarbeidene legges vekt på den alminnelige moralske oppfatningen i samfunnet av hva som anses som godt dyrehold.¹³⁸ I Rendalen-saken som er nevnt under punkt 3.3.2 uttalte Høyesterett at dyrevernavloven § 2 hadde en karakter av rettslig standard der «innholdet kan endre seg med utvikling og oppfatning i samfunnet».¹³⁹

De siste årene har befolkningen blitt mer opptatt av at dyr skal behandles godt. Dette betyr at samfunnsoppfatningen går i retning av å sette strengere krav til dyrevelferden, der også negative forhold får økende oppmerksomhet.¹⁴⁰ Likevel ser vi at dyr gis et svakere vern enn det samfunnsoppfatningen skulle tilsi. Et godt eksempel på dette er dagens pelsdyroppdrett. En spørreundersøkelse utført av Clint på vegne av Dyrevernavalliansen i 2016 viser at 64 prosent

---

¹³³ Stenevik (2011) s. 45

¹³⁴ St.meld. nr. 12 (2002-2003) s. 136

¹³⁵ Frøslie (2000) s. 45

¹³⁶ Ot.prp. nr. 27 (1973-1974) s. 18

¹³⁷ Regjeringen (2015)

¹³⁸ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 7

¹³⁹ Rt. 2005 s. 105 avsnitt 44

¹⁴⁰ Stenevik (2011) s. 41

av befolkningen mener at pelsdyrnæringen bør nedlegges og forbys, mens bare 15 prosent er for opprettholdelse av næringen.¹⁴¹

3.3.4.3 *Interesseavveiningen*

Det følger av dyrevelferdsloven § 3 første ledd at dyr både har egenverdi og nytteverdi. Videre åpner vilkårene «godt» og «unødig» for skjønn basert på en interesseavveining.¹⁴² Avveiningen skal skje på bakgrunn av den positive og den negative delen av bestemmelsen.¹⁴³ Her må hensynet til dyrs interesser avveies mot blant annet praktiske og økonomiske hensyn.

Ut fra hensynet til økonomi eller tradisjon kan resultatet bli at et hold eller en handling anses som lovlig, selv om forsvarligheten med tanke på dyrevelferden kan diskuteres. Eksempler på dette er høy dyretetthet i slaktekyllingoppdrett eller i eggproduksjonen, og diskusjonen om hvorvidt religiøs slaktning uten forutgående bedøving av dyret bør tillates.¹⁴⁴

Ved avveiningen av de motstridende interessene tilsier ordlyden og forarbeidene at det skal gjøres forholdsmessig. I dette ligger det at motstridende interesser tillegges rimelig vekt til hverandre.¹⁴⁵ Et uforholdsmessig inngrep er sjeldent nødvendig. Spørsmålet er hvorvidt man har gode nok grunner til å påføre dyret påkjenninger eller belastninger. Dersom nytteverdien er liten, er det tvilsomt at dette forsvaret å sette dyrs interesser til side. Denne tankegangen finner vi eksempler på i forskriftene til dyrevelferdsloven. Det er for eksempel ikke lov til å bruke pisk i travløp, men det tillates bevisst å påføre dyr skader ved medisinsk forskning.

Sentralt i avveiningen er forskjellen det kan være mellom dyrets lidelser sammenlignet med for eksempel den økonomiske interessen dyret representerer.¹⁴⁶ Dette er kommet til uttrykk i forarbeidene som viser til at det ikke er rettmessig å foreta amputasjon på dyr for å redde slakteverdien der dyrets livskvalitet reduseres som følge av amputasjonen.¹⁴⁷

Dyrevelferdsloven § 3 tillater påkjenninger og belastninger som er nødvendig ut fra hensynet til dyret ut fra menneskers interesser i bruk av dyret.¹⁴⁸ Hensynet til dyret selv kan for eksempel tale for å gjennomføre undersøkelser og behandling av veterinær, selv om dette er ubeha-

---

¹⁴¹ Dyrevernalliansen (2016)

¹⁴² Se kapittel 3.2.3 og 3.3.3

¹⁴³ Stenevik (2011) s. 38

¹⁴⁴ Ibid. s. 38-39

¹⁴⁵ Ibid. s. 45

¹⁴⁶ Ibid. s. 46

¹⁴⁷ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 98

¹⁴⁸ Stenevik (2011) s. 46

gelig for dyret. Videre bør for eksempel hester helst holdes sammen med andre hester, selv om dette innebærer risiko for skade forårsaket av spark eller bitt.¹⁴⁹

Uttalelser fra Rådet for dyreetikk viser flere eksempler på at hensynet til dyrevelferden har måttet vike for motstående menneskelige interesser. I produksjonsdyravlen blir gjerne hensynet til dyrenes velferd og helse bare særskilt vektlagt dersom dette har gitt økonomiske resultater.¹⁵⁰ I melkeproduksjonen er det vanlig praksis at ku og kalv skilles rett etter fødselen på grunn av hensynet til størst mulig melkeproduksjon.¹⁵¹ Denne adskillelsen kan være stressende og innvirke negativt på deres helse, særlig kalven. På bakgrunn av dette kan det se ut til at begrepet «godt» tolkes innskrenkende i en del tilfeller, noe som vil si at en del dyr kan utsettes for redusert eller dårlig velferd uten å bryte loven.¹⁵²

3.3.5 Bestemmelsens betydning

Dyrevelferdsloven § 3 annet punktum er en rettslig standard som gjelder for all omgang med dyr, og omtales gjerne som aktsomhetsnormen.¹⁵³ Bestemmelsen kan brukes når det ikke er andre bestemmelser i loven som dekker det konkrete forholdet. Den vil i tillegg være veiledende for tolkningen og anvendelsen av lovens øvrige bestemmelser.¹⁵⁴ I Rendalen-saken inntatt i Rt. 2006. s. 1105 som er nevnt ovenfor, var dyrevernloven § 2 det eneste rettslige grunnlaget for å vurdere plikten til å beskytte sau mot fare for ulveangrep.

Når lovens øvrige bestemmelser og forskrifter tolkes i lys av § 3, er kriteriene å «oppnå god behandling» og «unngå fare for unødige belastninger».¹⁵⁵ Paragraf 3 må også tolkes i lys av lovens øvrige bestemmelser og forskrifter hjemlet i loven. I den grad en sau skal holdes i par eller flokk etter § 23 om levemiljø, må det samme følge av § 3. Utgangspunktet er at det er sammenfall mellom innholdet i § 3 og lovens øvrige bestemmelser.¹⁵⁶ Det kan også være tilfeller der spesifikke bestemmelser fastsetter et minstekrav, og at § 3 gir krav på velferd utover disse. Et eksempel på dette er når lovens § 26 første ledd bokstav c forbyr at man under trening påfører dyr frykt eller skade med hensikt. Her kan § 3 tilsa at man skal benytte treningsmetoder basert på positiv forsterkning.¹⁵⁷ En lovbestemmelse som på den annen side har et begrenset virkeområde, vil ikke samtidig redusere rekkevidden av § 3. Når for eksempel § 15

---

¹⁴⁹ Stenevik (2011) s. 46

¹⁵⁰ Rådet for dyreetikk (desember 1997)

¹⁵¹ Rådet for dyreetikk (juni 1997)

¹⁵² Stenevik (2011) s. 39

¹⁵³ Ibid. s. 35

¹⁵⁴ Ot. prp. nr. 15 (2008-2009) s. 94

¹⁵⁵ Stenevik (2011) s. 47

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Ibid.

gir krav til selve utformingen av gjerder, kan man likevel reise spørsmål etter § 3 om inngrepet er berettiget.¹⁵⁸

Som rettslig standard er § 3 skjønnsmessig utformet. Fordelen med en rettslig standard er at den kan gis ulikt innhold, og dermed passe inn i ulike kulturer og tider der synet på hva som er «unødig» er helt ulikt.¹⁵⁹ Hvilken reell beskyttelse av dyret som ligger i en slik standard vil derfor variere ut fra hva slags innhold den blir tillagt.¹⁶⁰ Ulempen med rettslige standarder og skjønnsmessige bestemmelser er at de kan være vanskelig for den alminnelige borgeren å forstå. I følge legalitetsprinsippet må bestemmelsen være tilstrekkelig klar slik at ansvarssubjektet har mulighet til å innrette seg etter den, jf. Rendalen-saken.

3.4 Forholdet til svensk dyrevernavgivning

Sveriges nåværende djurskyddslag trådte i kraft i 1988 og erstattet den tidligere loven fra 1944 om djurskydd, og loven fra 1937 om slakt av husdjur. For tiden arbeides det med å lage en ny lov. Djurskyddslagen er en rammelov som angir generelle mål for dyrevelferden, og inneholder grunnleggende bestemmelser om hvordan dyr skal holdes og behandles. Loven suppleres av djurskyddsförordningen som inneholder mer detaljerte bestemmelser om artsspesifikke krav til dyrenes miljø, og andre forskrifter.

Den grunnleggende bestemmelsen i djurskyddslagen finner vi i § 2 som sier at «[d]jur skall behandlas väl och skyddas mot onödigt lidande och sjukdom». Bestemmelsen presiseres i lovens øvrige bestemmelser. Djurskyddslagen § 2 tilsvarer dyrevelferdsloven § 3. Etter ordlyden har mer til felles med dyrevernavloven § 2 som også tok sikte på å verne dyr mot unødig lidelse, i stede for unødige påkjenninger og belastninger.

Det at bestemmelsen skal beskytte dyr mot sykdom i tillegg til lidelse, innebærer i følge forarbeidene at kravet om friske dyr understrekes, og at det ikke er lov til å utsette dyr for sykdom uavhengig av om sykdommen medfører lidelse for dyret.¹⁶¹ Videre følger det at forarbeidene at begrepet «lidelse» også innebærer at dyr skal beskyttes mot psykisk lidelse, slik som angst. Eva Diesen skriver i sin bok Djurens juridik at begrepet «unødig lidande» hovedsakelig innebærer lidelse som kan forutses og forebygges.¹⁶²

---

¹⁵⁸ Stenevik (2011) s. 47

¹⁵⁹ Ibid. s. 36

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Prop. 1987/88:93 s. 50

¹⁶² Diesen (2016) s. 91

I forarbeidene til den norske dyrevelferdsloven uttrykker departementet at begrepene påkjenninger og belastninger i § 3 omfatter lidelse, men også mindre alvorlige forhold enn det som normalt vil forstås som lidelse.¹⁶³ Dette taler for at den norske dyrevelferdslovgivningen innebærer et litt sterkere rettsvern av dyr, enn den svenske lovgivningen. Den svenske bestemmelsen beskytter heller ikke dyr mot «fare for» unødig lidelse slik som den norske, jf. djurskyddslagen § 2. Forarbeidene til den svenske loven sier heller ikke noe om dette.

---

¹⁶³ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 23

4 Produksjonsdyrs rettslige vern ved slakting

Grensen mellom unødige og nødvendige påkjenninger og belastninger er mer konkretisert i lovens spesielle bestemmelser med tilhørende forskrifter. I dette kapitlet tar jeg for meg produksjonsdyrs rettslige vern ved slakting for å belyse noen av grensene mellom unødige og nødvendige påkjenninger og belastninger. Bestemmelsene som omhandler slakt er særlig relevante for å belyse grensen mellom unødige og nødvendige påkjenninger og belastninger. Det er en stor risiko for å påføre dyr påkjenninger og belastninger ved slakt da prosessen kan være både stressende og smertefull for dyrene.

Prosesen med å slakte dyr deles gjerne inn i flere ledd. Først skal dyrene transporteres til slakteriet. Når de kommer frem til slakteriet skal de drives inn i slakteriet der de bedøves, før de til slutt avlives. I dette kapitlet ligger hovedfokuset på selve avlivingen og forutgående bedøvelse, og det avgrenses således mot transport og driving.

Først tar jeg for meg avlivingsbestemmelsen i dyrevelferdsloven § 12, før jeg ser på noen av de tilhørende forskriftene og disses regler for slakting av dyr. Til slutt i kapitlet ser jeg på noen parallelle bestemmelser i andre lover for å se på dyrs rettsvern i særlovene sammenlignet med dyrevelferdsloven.

4.1 Slakting av produksjonsdyr

Avliving av dyr er assosiert med en betydelig risiko for alvorlig lidelse. For å begrense denne risikoen bestemmer dyrevelferdsloven § 12 at håndteringen av dyret må skje på en skånsom måte.¹⁶⁴ Videre sier bestemmelsen at bedøvnings- og avlivingsmetoden som tas i bruk må være velegnet for den gjeldende arten, og utstyret som brukes må være i orden. Den som utfører avlivingen må ha tilstrekkelig kompetanse i dette, og til slutt må det kontrolleres at dyret er dødt før dyret slaktebehandles eller etterlates. Dyrevelferdsloven § 12 omfatter alle dyr som loven gjelder for, med unntak av annet ledd som bare gjelder for dyr som holdes av mennesker.

Dyrevelferdsloven § 12 er hovedsakelig en videreføring av dyrevernsloven av 1974 §§ 9 og 10.¹⁶⁵ Bestemmelsen er gjort mer generell, samtidig som den i større grad tar for seg avlivingsprosessens ulike ledd.

---

¹⁶⁴ Stenevik (2011) s. 135

¹⁶⁵ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 100

Etter dyrevernloven § 9 første ledd skulle avlaving av dyr skje på en slik måte at «dyret ikkje kjem i fåre for å lida i utrensmål.» Kravet om at dyr ikke skal lide unødvendig fremgår nå av dyrevelferdsloven § 3 jf. kapittel 3.2. Videre innfortolkes det et krav om at dyr ikke skal utsettes for belastninger som kan unngås ved avlaving, jf. rådsdirektiv 93/119/EF artikkel 3: «Animals shall be spared any avoidable excitement, pain or suffering during movement, lairaging, restraint, stunning, slaughter or killing.» Direktivet er gjennomført i norsk rett gjennom forskrift om avlaving av dyr og forskrift om hold av pelsdyr.

Dyrevernloven § 9 annet ledd inneholdt et krav til kompetanse ved avlaving av dyr. Den slo fast at avlaving bare skulle gjøres av personer over 16 år, og personen måtte ha kunnskap om slik avlaving. Kompetansekrauet er nå særskilt regulert i dyrevelferdsloven § 6 som slår fast at man må være over 16 år for å kunne ha et selvstendig ansvar for dyr.

Forbudet mot avlaving av dyr som et selvstendig ledd i underholdning eller konkurranse i dyrevelferdsloven § 12 fjerde ledd er nytt sammenlignet med dyrevernloven av 1974. Bestemmelsen omfatter situasjoner der det er selve avlavingen som er gjort til en attraksjon eller gjenstand for konkurranse, uavhengig av om tilskuerne fysisk er til stede ved avlavingen.¹⁶⁶ Slik avlaving som presenteres gjennom film og bilder kan dermed rammes av forbudet. Utenfor faller i følge forarbeidene ordinær jakt, fangst og fiske. Videre faller andre arrangementer der avlavingen ikke er et selvstendig underholdnings- eller konkurranseelement utenfor forbudet, slik som fiskekonkurranser. Målet her er å fange den største fisken eller størst antall fisk, og avlavingen er en nødvendig konsekvens av aktiviteten. Bestemmelsen gir dermed et svært begrenset vern av dyrs liv.

Verken dyrevernloven eller dyrevelferdsloven inneholder noen krav om at man skal ha en grunn til å avlive dyr. Rådet for dyreetikk uttrykte i sitt høringssvar til dyrevelferdsloven et ønske om en egen bestemmelse om rimelig grunn for å avlive dyr.¹⁶⁷ Konsekvensen av at loven ikke inneholder et slik krav, er at det er lov til å ta livet av dyr uavhengig av formål så lenge avlavingen skjer innenfor lovens øvrige rammer.

4.1.1 Forsvarlighetskravet

Det følger av dyrevelferdsloven § 12 første ledd at avlaving av dyr og håndteringen ved avlavingen skal skje på dyrevelferdmessig forsvarlig måte.

---

¹⁶⁶ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 101

¹⁶⁷ Ibid. s. 43

Ansvarssubjektene er de som utfører avlivningen, og andre som har særlig ansvar for dyrene, typisk dyreeier, veterinær eller ansvarshaverne ved slakterier.¹⁶⁸ Ved avliving av produksjonsdyr er det særlig ansvarshaverne ved slakteriene det siktes til i dette kapittelet.

Ut fra ordlyden er det selve utførselen av avlivingen det stilles krav til. Det er for eksempel ikke relevant om avlivingen har et berettiget formål.¹⁶⁹ Hva som er å anse som en forsvarlig avlivingsmetode vil i følge forarbeidene avhenge av gjeldende kunnskap om blant annet dyrearten, utviklingstrinnet og hvilke avlivingsmetoder som finnes.¹⁷⁰ Videre sier forarbeidene at det ved mangel på kunnskap om hva som er den beste egnede avlivingsmetoden må man vise forsiktighet med valg av metode. Vilåret sikter til hvordan dyret opplever situasjonen.¹⁷¹ Forsvarlighetskravet omfatter forhold som kan forårsake smerte, frykt, stress og andre belastninger.

Håndteringen ved avlivingen, slik som driving, fiksering og bedøving, skal også skje på en forsvarlig måte. Dette innebærer et krav om skånsom og omsorgsfull opptreden i avlivningsprosessen.¹⁷² Dette fremgår også av forskrift om velferd for småfe § 4 første punktum som sier at «småfe skal behandles forsvarlig og omsorgsfullt». Utformingen av drivganger på slakterier kan ha stor betydning for skånsomt det er mulig å håndtere dyrene.¹⁷³ Dersom håndteringen av dyrene eller miljøet ikke er optimalisert eller tilrettelagt på egnet måte kan dette i følge forarbeidene medføre redusert velferd i avlivings situasjonen.¹⁷⁴

Etter § 12 første ledd annet punktum skal den som benytter bedøvnings- eller avlivingsutstyr påse at utstyret er egnet og vedlikeholdt før bruk. Dette er i følge forarbeidene for å forhindre svikt som følge av mangler og slitasje etc.¹⁷⁵ Det understrekes at slike mangler kan påføre dyr store lidelser. Ordlyden «den som benytter» omfatter både den som bruker utstyret og den som er ansvarlig for avlivingen, for eksempel den som har ansvaret ved et slakteri.¹⁷⁶

4.1.2 Krav om bedøving

Kravet om bedøving gjelder bare dyr som holdes av mennesker, jf. § 12 annet ledd. Bestemmelsen omfatter alle dyr som er i menneskers varetekt eller som eies. Dyr som lever mer fritt,

---

¹⁶⁸ Stenevik (2011) s. 136

¹⁶⁹ Ibid. s. 137

¹⁷⁰ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 100

¹⁷¹ Stenevik (2011) s. 137

¹⁷² Stenevik (2011) s. 137 jf. Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 9

¹⁷³ Stenevik (2011) s. 137

¹⁷⁴ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 100

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Ibid.

slik som tamrein og oppdrettshjort, omfattes også.¹⁷⁷ Det er imidlertid gjort unntak for den såkalte Rendals-reinen som jaktes på selv om den er eid. Reinen tilhører Rendalen Renselskap som utøver en særegen driftsform basert på avskyting av privateide dyr.¹⁷⁸ Selskapet er gitt dispensasjon fra reindrifstlovens merkeplikt.¹⁷⁹

Bedøving vil i følge § 12 annet ledd annet punktum si bevissthetstap. Lokalbedøvelse regnes således ikke som bedøving. Bedøving av slaktedyr skjer gjerne ved bruk av boltipistol, skudd eller slag mot hjernen, elektrisk strøm gjennom hjernen eller inhalering av gass.¹⁸⁰

Bedøvningsmetoden som brukes skal være dyrevelferdsmessig forsvarlig, jf. punkt 4.1.1. Dette innebærer i følge forarbeidene blant annet at metoden skal virke momentant, eller ha en induksjonsfase som ikke medfører vesentlig ubehag.¹⁸¹

Et unntak fra kravet om bedøving før avliving finner vi i § 12 annet ledd tredje punktum. Det følger av bestemmelsen at det ikke gjelder et krav om bedøving dersom avlivingsmetoden gir umiddelbart bevissthetstap. Et eksempel på en slik metode er elektrisk avliving av farmrev. Metoden foregår ved at det føres strøm fra en elektrode i munnen gjennom kroppen til en elektrode i endetarmen.¹⁸² Slik strømeksposering av hjertet vil etter hvert føre til hjertestopp. Det er ikke regnet som kombinert avliving og bedøving å kappe hodet av høns da det er påvist at hjerteaktiviteten til høns kan beholdes i 30 sekunder i slike tilfeller.¹⁸³

4.1.2.1 Viltlevende dyr som er fanget inn

Det gjelder som utgangspunkt ikke et krav om bedøving for viltlevende dyr, med unntak av vilt som er fanget inn jf. ordlyden i § 12 annet ledd: «Dyr som eies eller på annen måte holdes i menneskelig varetekt». Bestemmelsen gjelder i følge forarbeidene både landdyr og akvatiske dyr.¹⁸⁴

Rev som er fanget i revebås skal for eksempel skytes i hodet, og ikke i lunge- eller hjerteregionen slik som under vanlig jakt.¹⁸⁵ I mange tilfeller vil hodeskudd anses som en kombinert bedøvnings- og avlivingsmetode, jf. § 12 annet ledd tredje punktum. Det samme gjelder om

---

¹⁷⁷ Stenevik (2011) s. 146

¹⁷⁸ Ot.prp nr. 25 (2006-2007) s. 11

¹⁷⁹ Ibid. s. 61

¹⁸⁰ Stenevik (2011) s. 145

¹⁸¹ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 101

¹⁸² Stenevik (2011) s. 148

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 101

¹⁸⁵ Stenevik (2011) s. 147

man for eksempel fanger inn kråker i bur. Disse skal også bedøves med slag eller skudd i hodet.¹⁸⁶

Viltlevende fisk og tifotkreps som er fanget inn eller holdes i steng¹⁸⁷ skal i utgangspunktet også bedøves.¹⁸⁸ Det fulgte av dyrevernloven av 1974 § 9 tredje ledd at «[d]yr må ikkje flåast, skåldast eller ribbast før dei er daude. Dette gjeld likevel ikkje krepsdyr». Dette er ikke vide-reført i dagens dyrevelferdslov. Det følger imidlertid av dyrevelferdsloven § 12 femte ledd annet punktum at unntak fra kravet om bedøving kan fastsettes i forskrift for andre akvatiske dyr enn sjøpattedyr, slik som fisk og tifotkreps. Noen slik forskrift er enda ikke vedtatt, og kravet om bedøving gjelder dermed også for viltlevende fisk og tifotkreps som er fanget inn eller holdes i steng.

4.1.2.2 *Religiøs slakting*

Kravet om bedøving gjelder i følge forarbeidene også ved religiøs slakting.¹⁸⁹ Det samme fremgår av forskrift om avliving av dyr § 9. Bestemmelsen er ikke i strid med EMK artikkel 9 om religionsfrihet da import av kjøtt fra dyr som har avblødd uten bedøvelse er lovlig. Dette ble lagt til grunn i dommen i Cha're Shalom vs. Tsedek mot Frankrike EMD-2000-27417/95 som departementet viser til i forarbeidene til dyrevelferdsloven. I domspremissene fremgår det at så lenge religiøse grupper har tilgang på religiøs mat gjennom import så vil deres rett til religionsutøvelse være sikret.¹⁹⁰

De aller fleste norske muslimer aksepterer at dyrene bedøves før slakting, så lenge andre religiøse ritualer ved slaktingen blir fulgt. Halalslakt kan utføres i Norge forutsatt at dyrevelferdslovens regler følges. Nortura produserer halalkjøtt under merkenavnet Alfathi. Halalslakt foregår på samme måte som annen slakt, bortsett fra at det blir opplest en takknemlighetsbønn for dyret rett etter bedøvingen.¹⁹¹

I jødedommen aksepteres det ikke at dyr bedøves før avblødning, og kosherslakting er dermed ikke lovlig i Norge.

---

¹⁸⁶ Stenevik (2011) s. 147

¹⁸⁷ Steng vil si stengsel for fisk i sund eller vik jf. Hallenstvedt (2009)

¹⁸⁸ Stenevik (2011) s. 147

¹⁸⁹ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 46

¹⁹⁰ Ibid.

¹⁹¹ Nortura (2017)

Lovlig religiøs slakting innebærer med dette ingen innskrenkning i produksjonsdyrs rettsvern da den eneste forskjellen fra alminnelig slakt er at det blir lest opp en takknemmelighetsbønn før avlivingen.

4.1.3 Aktsomhetskravet

Dyrevelferdsloven § 12 annet ledd siste punktum fastsetter en plikt til å påse at dyret er dødt etter at avliving er utført. Dette må i følge forarbeidene skje før videre slaktebehandling.¹⁹² I mange tilfeller er god avblødning en velegnet metode for å sikre at dyret er dødt.¹⁹³ Forskrift om avliving av dyr § 13 stiller detaljerte krav til avblødning av dyr. Det er for eksempel et krav ved avblødning av fjørfe at hodet skal kappes av, jf. første ledd bokstav e. Dette gjør det praktisk mulig å kontrollere at dyret er dødt før videre slaktebehandling.

Høyesterett har angitt et strengt aktsomhetskrav ved avliving av dyr, jf. Rt. 1963 s. 769. Saken gjaldt mishandling av en hund ved forsøk på å ta livet av den ved bruk av stein. De siktede skal ha slått hunden med stein flere ganger før de kastet den ned i en ur. Bakgrunnen for disse handlingene var at hunden hadde skadet høydrektige sauer og vært aggressiv. Hunden ble liggende i uren i omtrent to uker før den ble funnet i live av en forbipasserende. Avliving med stein ble ansett som en fullt forsvarlig forsvarshandling av Høyesterett. Spørsmålet i saken var imidlertid om de tiltalte hadde utvist tilstrekkelig aktsomhet for å forsikre seg om hunden var død.

Høyesterett kom i likhet med Herredsretten til at de to tiltalte hadde utvist tilstrekkelig aktsomhet ved å forsikre seg om at hunden var død. Det ble lagt til grunn at de undersøkelsene de foretok for å forvise seg om at hunden var død, blant annet om hjerteaktiviteten hadde opphørt, objektivt sett ikke var tilstrekkelige og betryggende. Herredsrettens flertall mente likevel at de tiltalte hadde gjort alt det man med rimelighet kan forlange i en slik situasjon for å forvise seg om at hunden var død, og derfor ikke kunne bebreides uaktsomhet.

Høyesterett uttalte:

«Jeg er enig med herredsrettens formann i at når det gjelder avlivingen av dyr, må det stilles store krav til aktsomheten, slik at dyrene ikke blir påført lidelser som kunne vært unngått.»

---

¹⁹² Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 101

¹⁹³ Ibid.

Det kan utledes av denne kjennelsen at avblødning eller knusing av hodet kunne gitt en bedre sikkerhet for at hunden var død.¹⁹⁴

Kjennelsen inntatt i Rt. 1961 s. 218 gjaldt mishandling av hund ved forsøk på å avlive den med øks. De tiltalte påstod seg frifunnet da de var sikre på at hunden var død, og de ikke hadde ment å påføre hunden lidelser. Hunden måtte senere avlives på grunn av de store skadene den var påført. Anken over herredsrettens fellende dom for brudd på dyrevernsloven § 9 ble forkastet av Høyesterett. Høyesterett la vekt på at ingen av de tre tiltalte foretok noen undersøkelse om hunden virkelig var i live, og uttalte i nest siste avsnitt: «en kan forlange at de foretok nødvendige undersøkelser for å se om hunden var død, eventuelt avblødet dyret».

Ut fra de to kjennelsene fra Høyesterett gjelder det et strengt krav til aktsomheten når man skal påse at dyret er dødt. Kravene til dyrevelferden har imidlertid endret seg en del siden den dagjeldende dyrevernsloven av 1935, noe som kan tilsi at aktsomhetskravet etter dyrevelferdsloven er skjerpet.

Aktsomhetskravet etter dyrevelferdsloven ble behandlet i LF-2016-131341. Saken gjaldt overtredelse av dyrevelferdsloven § 12, der en mann hadde skadeskutt en katt under et avlivingsforsøk uten å forsikre seg i tilstrekkelig grad om at katten døde som følge av skuddet. Det følger av tiltaltes forklaring at han hadde funnet katten under et tre ca. femti meter fra skuddplassen, og at han berørte den med geværløpet uten at han kunne registrere noen reaksjon. Lagmannsretten uttalte:

«Etter lagmannsrettens syn burde han ha foretatt en grundigere undersøkelse av katten, selv om den virket tilsynelatende livløs. Han kunne uten store anstrengelser ha trukket katten frem og ved selvsyn undersøkt om den pustet, eller om den reagerte ved berøring av øyeplet. Ved den minste tvil skulle A i såfall ha avfyrt enda et skudd mot katten.»

Det følger av dommen at aktsomhetskravet innebærer at man ikke skal ha den minste tvil om at dyret er dødt.

4.1.4 Avliving i nødstilfeller

Det følger indirekte av straffeloven av 2005 § 17 om nødrett at dyrevelferdsloven § 12 første og annet ledd ikke gjelder fullt ut i nødstilfeller. Konsekvensene av dette er presisert i dyrevelferdsloven § 12 tredje ledd, nemlig at avlivingen i størst mulig grad skal skje i samsvar med første og annet ledd. Bestemmelsen fantes tidligere i dyrevernsloven av 1974 § 10. Dyrevelferdsloven innebærer ingen endringer av rettstilstanden.

---

¹⁹⁴ Stenevik (2011) s. 149

Et nødstilfelle vil typisk foreligge dersom et dyr må avlives straks på grunn av sykdom, alvorlig skade eller er hjelpeløst av andre grunner.¹⁹⁵ Det kan også foreligge et nødstilfelle dersom dyr må avlives for å beskytte mennesker eller andre dyr, jf. naturmangfoldloven § 17 annet ledd. Bestemmelsen gjelder også når dyr avlives som følge av hjelpeplikten i dyrevelferdsloven § 4.

Ved avliving i nødstilfelle må den enkelte i følge forarbeidene vurdere om det er forsvarlig å avlive dyret selv.¹⁹⁶ I vurderingen inngår blant annet hensynet til dyret, skadens omfang, egen kompetanse og mulighetene for å få tak i en annen kompetent person eller bringe dyret til en veterinær. Dersom man ikke er kompetent til å foreta en forsvarlig avliving, kan man risikere å forsterke dyrets lidelser. Ved avliving på grunn av alvorlig smittsom sykdom må særlige smittmessige hensyn ivaretas.¹⁹⁷ Det må foretas en avveining mellom spredningsrisikoen for sykdom og hensynet til dyrenes velferd i avlivingssituasjonen. I følge forarbeidene kan man på egen måte ivareta disse hensynene gjennom beredskapsplaner.¹⁹⁸

Dyrevernsloven § 10 gjaldt også for «avliving av husdyr som er vortne så ville at det er rådlaust å fanga dei på vanleg vis» jf. annet ledd. Dette vil også kunne være en nødstilfelle etter dyrevelferdsloven § 12 tredje ledd. Vilkåret «på vanleg vis» må tolkes vidt da det ikke kan være tilstrekkelig at dyreholderen ikke får tak i dyret på den måten han pleier dersom det er mulig å velge andre metoder.¹⁹⁹

4.2 Noen eksempler på grensene for unødige og nødvendige påkjenninger og belastninger

Mer detaljerte regler for å ivareta dyrevelferden ved slakting av dyr finnes i egne forskrifter. I det følgende vil det bli redegjort for bestemmelsene i noen av forskriftene som regulerer slakting av dyr for å belyse noen av grensene mellom unødige og nødvendige påkjenninger og belastninger.

4.2.1 Slakting av fjørfe

Som fjørfe regnes hovedsakelig høns, kalkun, gås og and. Særlig produksjonen av slaktekyl-ling har økt mye de siste ti årene. I løpet av 2016 ble det slaktet ca. 68 millioner fjørfe, mens

---

¹⁹⁵ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 101

¹⁹⁶ Ibid.

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Stenevik (2011) s. 150

det i 2005 ble slaktet ca. 47 millioner.²⁰⁰ Regler for bedøving og avliving av fjørfe finnes hovedsakelig i forskrift om avliving av dyr.

Før bedøving er det vanlig praksis å henge fjørfe opp etter beina i en bøyle fra et transportbånd, jf. forskrift om avliving av dyr § 8 annet ledd. Opphengningen er både stressende og smertefullt for dyrene.²⁰¹ Mange fugler har smertereseptorer i den delen av beina de blir festet i.²⁰² Mange har også smerter i beina som skyldes den unaturlige tunge kroppen deres. Opphengningen er således et eksempel på en «nødvendig» påkjenning. Det er ikke lov til å henge opp fjørfe som har beinskader eller lignende, eller som er for store eller for små for innstillingene på bedøvings- eller avlivingsutstyret, jf. § 8 annet ledd tredje og siste punktum. Dette vil påføre dyrene «unødige» påkjenninger.

Etter å ha blitt hengt opp i transportbåndet føres fuglene til et strømførende vannbad der de bedøves.²⁰³ Båndet går så videre til en roterende kniv som kutter fuglens hals for avblødning, før fjærene til slutt fjernes.

Daggamle kyllinger som ikke skal settes til produksjon skal avlives før de er 24 timer gamle, jf. forskrift om avliving av dyr § 17 første ledd. Dette er typisk hanekyllinger som ikke kan brukes til eggproduksjon, og de er for tynne til å brukes til kjøttproduksjon. Avlivingen kan foretas ved maserasjon jf. annet ledd. Maserasjon vil si at kyllingene blir satt på et rullebånd som fører til hurtig roterende mekanisk drevne kniver. Det er ikke noe krav om at kyllingene skal bedøves i forkant. Når kyllingene føres til knivene risikerer man at de blir kuttet opp hvor som helst på kroppen før de dør. Veterinær og leder i NOAH – for dyrs rettigheter, Siri Martinsen, sier at det er sterk lidelse og frykt involvert i denne håndteringen av de daggamle hanekyllingene.²⁰⁴ Metoden er enda et eksempel på påkjenninger som er «nødvendige» ut fra interesseavveiningen i dyrevelferdsloven § 3 annet punktum.

I 2015 ble det klekket 6,8 millioner kyllinger av verperase i Norge, der rundt halvparten av disse er hanekyllinger.²⁰⁵ Dette vil si at omtrent 3,5 millioner hanekyllinger ble avlivet etter klekking på et år. Rådet for dyreetikk mener at dette viser mangel på respekt for liv og derfor er etisk betenkelig, og viser til egenverdidestemmelsen i dyrevelferdsloven § 3.²⁰⁶

---

²⁰⁰ Statistisk sentralbyrå (2017)

²⁰¹ Diesen (2016) s. 86

²⁰² St.meld. nr.12 (2002-2003) s. 90

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ Mikkelsen (2016)

²⁰⁵ Animalia (2017)

²⁰⁶ Rådet for dyreetikk (2015)

Et eksempel på en uforsvarlig avlivingsmetode av kyllinger finner vi i kjennelsen inntatt i Rt. 1975 s. 325. En kyllingprodusent var tiltalt for å ha påført kyllinger unødig lidelse ved å ha puttet daggamle kyllinger i sekker og druknet dem. Høyesterett tok ikke stilling til om drukning av kyllinger i seg selv er lovstridig, men uttalte at fremgangsmåten i alle tilfelle må ha påført kyllingene unødig lidelse.

Lovverket inneholder med dette flere innskrenkninger i fjorfes rettsvern ved bedøving og avliving. Grensen mellom unødige og nødvendige påkjenninger og belastninger vises ved at det er lov til å kverne levende kyllinger, men det er ikke lov til å drukne dem. Det er også lovlig å henge levende fjørfe opp etter beina, men det er ikke lov dersom de har beinskader eller lignende.

4.2.2 Slakting av akvakulturdyr

Akvakulturdyr er blant annet fisk, tifotkreps slik som krabbe og hummer, og ulike skjell som er oppdrettet i et akvakulturanlegg, jf. forskrift om slakterier mv. for akvakulturdyr § 3 første ledd bokstav a. Som akvakulturdyr regnes også akvatiske dyr som har vært viltlevende og som er ment for et akvakulturanlegg el. Skjell dekkes ikke av dyrevelferdsloven og vil derfor ikke bli omtalt videre.

I Norge har det blitt drevet oppdrett av fisk siden 1970-tallet, og siden den gang har næringen vokst til å bli den største næringen innen animalsk produksjon i Norge.²⁰⁷ Det drives for det meste oppdrett av laks og regnbueørret. Næringen er i dag en av landets største eksportnæringer. Oppdrett av tifotkreps er foreløpig ikke så omfattende, men økende. I 2015 ble det produsert ca. 2,6 tonn skalldyr, og ca. 1,3 millioner tonn fisk.²⁰⁸ Forskrift om slakterier mv. for akvakulturdyr inneholder krav for hvordan akvakulturdyr skal bedøves og avlives.

Det følger av forskrift om slakterier mv. for akvakulturdyr § 14 første ledd at fisken skal bedøves før eller samtidig med avliving, og bedøvingsmetoden skal ikke påføre fisken vesentlig stress eller smerte. Det er forbudt å bruke gass, blant annet karbondioksid, eller lignende til å bedøve fisken, jf. annet ledd. I følge vitenskapskomiteen for mattrygghet er bruk av karbondioksid som bedøvingsmiddel forbundet med høy risiko for dårlig fiskevelferd.²⁰⁹ Tidligere da bruk av karbondioksid var lovlig ble det observert kraftige reaksjoner hos fisken, og det tok

---

²⁰⁷ St.meld. nr.12 (2002-2003) s. 36

²⁰⁸ Statistisk sentralbyrå (2016)

²⁰⁹ Vitenskapskomiteen for mattrygghet (2010) s. 15

flere minutter før de ble bedøvet.²¹⁰ Forbudet mot bruk av karbondioksid tilsier at bedøvningsmetoden vil påføre fisken «unødige» påkjenninger og belastninger.

Fisken skal avlives ved blodtap fra hjernen, eller på annen måte dersom det kan dokumenteres at metoden er forsvarlig, jf. forskrift om slakterier mv. for akvakulturdyr § 15. Det følger av forskriftens § 10 siste ledd at det ikke skal avlives flere fisk per tidsenhet enn det som er forsvarlig ut fra hensynet til fiskevelferd.

Reglene og bedøving og avliving av fisk gjelder også for tidligere viltlevende fisk som er fanget og blir oppbevart i et akvakulturanlegg el. jf. forskrift om slakterier mv. for akvakulturdyr § 3 første ledd bokstav a. Noen steder er det for eksempel vanlig å holde fisk i et anlegg slik at de kan selge fersk fisk til kunder.

Bedøving og avliving av krabbe, hummer og andre tifotkreps i oppdrett er foreløpig ikke særskilt regulert. Ordlyden i dyrevelferdsloven § 12 tilsier at kravet om bedøving også omfatter tifotkreps, jf. punkt 4.1.2.1. Eventuelle unntak fra bestemmelsen kan gjøres i forskrift med hjemmel i § 12 femte ledd annet punktum. Noen slik forskrift er imidlertid enda ikke vedtatt, men det ser ut til at det arbeides med å lage en forskrift som regulerer hold, transport og slakting av tifotkreps.²¹¹ Den tradisjonelle metoden å avlive tifotkreps på er å koke de levende. Metoden er stadig i bruk, men ulovlig jf. dyrevelferdsloven § 12 annet ledd.

Lovverket inneholder således ingen særskilte innskrenkninger i akvakulturdyrs rettsvern ved bedøving og avliving.

4.2.3 Slakting av tamrein

Reindrift er hovedsakelig en samisk næring. Hold av tamrein skiller seg fra hold av andre produksjonsdyr da tamreinen går fritt hele året. I slaktesesongen 2015/2016 ble det slaktet ca. 75 000 tamrein.²¹² Forskrifter som regulerer avliving av tamrein er forskrift om avliving av dyr og forskrift om bruk av krumkniv.

Tradisjonelt har tamrein blitt slaktet med knivstikk i hjertet. Denne metoden er ulovlig jf. blant annet dommen inntatt i Rt. 2008 s. 1789. Saken gjaldt slakting av tamrein uten forutgående bedøvelse ved såkalt giettådit. Giettådit utføres ved å stikke en kniv i dyrets hjerte. Flertallet i Høyesterett kom til at artikkel 8 i ILO-konvensjonen ikke gir samers tradisjoner og

---

²¹⁰ St.meld. nr. 12 (2002-2003) s. 60

²¹¹ Veterinærinstituttet (2008) s. 6

²¹² Landbruksdirektoratet (2016)

sedvanerett fortrinnsrett, men at disse må avveies konkret med den nasjonale lovgivningen. Det var ikke tvil om at giettådit var i strid med dyrevernavloven § 9.

Ved avliving av tamrein utenfor slakteri er det imidlertid lovlig å bruke krumkniv til å bedøve dyra jf. forskrift om bruk av krumkniv. En krumkniv er en tregget kniv med bøyd spiss.²¹³ Metoden utføres ved at en krumkniv stikkes gjennom nakken på dyret og inn i lillehjernen jf. forskriftens § 5.

Rådsdirektiv 93/119/EF, som Norge er forpliktet til, tillater ikke bruk av kniv som bedøvelsesmetode. Det er imidlertid åpnet for nasjonale unntak når det gjelder avliving i sammenheng med kultur, jf. direktivets artikkel 1 nr. 2. Etter denne bestemmelsen er krumkniv tillatt etter EU-direktivet. Videre følger det av Grunnloven § 108 at norske myndigheter er forpliktet til å legge forholdene til rette for samisk språk, kultur og samfunnsliv. Gjennom ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og samefolk i selvstendige stater, som Norge har ratifisert, er Norge forpliktet til å ta tilbørlig hensyn til samenes rett til å beholde sine sedvaner og institusjoner, jf. konvensjonens artikkel 8.

Det er forbudt å bruke vanlig kniv til bedøving av tamrein, jf. forskrift om bruk av krumkniv § 3 første ledd. Grunnen til dette er at stikk med vanlig kniv bare vil gi en motorisk lammelse av dyret, og ikke bevissthetstap.²¹⁴

I følge forarbeidene til dyrevelferdsloven er bruk av krumkniv som bedøvelsesmetode ansett å være dyrevelferdsmessig forsvarlig ut fra en dyrevelferdsmessig vurdering av de kunnskapene som er tilgjengelige i dag.²¹⁵

Dersom kniven føres inn i reinen på feil måte er metoden svært smertefull for dyret. Det er derfor svært viktig at den som utfører bedøvingen er kyndig i dette jf. forskrift om bruk av krumkniv § 7. Metoden er således et eksempel på en «nødvendig» påkjenning. Bruk av krumkniv er kritisert av dyrevernavere i Norge, og forbudt i Sverige.

På slakteri blir tamreinen gjerne bedøvet med boltpistol i pannen, jf. forskrift om avliving av dyr § 10. Tamreinen avlives ved avblødning ved å skjære over halspulsårene, jf. forskrift om avliving av dyr § 13.

---

²¹³ St.meld. nr. 12 (2002-2003) s. 83

²¹⁴ Ibid.

²¹⁵ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 46

Bruk av krumkniv til bedøving av tamrein innebærer en innskrenkning i deres rettsvern ved slakting da det er stor risiko for feilstikk ved feilbruk, noe som kan føre til betydelige lidelser for dyret. Grensen for unødige og nødvendige påkjenninger og belastninger vises ved at det er lov til å bruke krumkniv til slakting, men ikke vanlig kniv.

4.2.4 Slakting av gris

I den norske svineproduksjonen finnes det hovedsakelig tre ulike kategorier av gris. Det er ren smågrisproduksjon, slaktegrisproduksjon basert på innkjøpt smågris, og kombinertbesetninger der dyreholderen fører fram egne grisunger til slakt.²¹⁶ I løpet av 2016 ble det slaktet ca. 1,6 millioner griser.²¹⁷ Bedøving og avliving av gris er særskilt regulert i forskrift om avliving av dyr.

Gris kan bedøves ved bruk av gassen karbondioksid, jf. forskrift om avliving av dyr § 12 første ledd bokstav e. Gassen irriterer slimhinnene, og det antas at innånding av gassen er forbundet med ubehag.²¹⁸ Det tar litt tid før gassen bedøver grisen, og det observeres ofte at grisen er urolig før den legger seg ned.²¹⁹ Dette er således et eksempel på en «nødvendig» påkjenning.

Etter bedøving henges grisen opp før blodkarene i halsen snittes opp slik at grisen tømmes for blod, jf. forskrift om avliving av dyr § 13.

Lovverket inneholder således en innskrenkning i grisens rettsvern ved bedøving da det er lov til å bruke karbondioksid selv om det er påvist at dette medfører ubehag for grisen.

4.3 Parallele bestemmelser i andre lover

I det følgende skal jeg redegjøre kort for noen bestemmelser som omhandler avliving av dyr i andre lover. Dette er for å se på dyrs rettsvern ved avliving i særlovene sammenlignet med dyrevelferdsloven. Dyrevelferdsloven skal gi føringer for anvendelse av bestemmelser som vedrører dyrevelferd i andre lover og forskrifter.²²⁰ Dyrevelferdsloven er således relevant ved tolkningen av andre lover og forskrifter som omhandler dyrevelferd.²²¹

---

²¹⁶ St.meld. nr.12 (2002-2003) s. 68

²¹⁷ Statistisk sentralbyrå (2017)

²¹⁸ St.meld. nr.12 (2002-2003) s. 72

²¹⁹ Ibid.

²²⁰ Ot. prp. nr. 15 (2008-2009) s. 14

²²¹ Prop.161 L (2012-2013) s. 18

4.3.1 Naturmangfoldloven

Naturmangfoldloven gir regler om bærekraftig bruk og vern av naturen jf. kapittel 2.4. Etter naturmangfoldloven § 15 første ledd annet og tredje punktum skal «unødig skade og lidelse på viltlevende dyr og deres reir, bo eller hi unngås» ved «enhver aktivitet».

Begrepet «unødig» innebærer i følge forarbeidene at ikke enhver skade eller lidelse dekkes av bestemmelsen.²²² Tiltak som har hjemmel i lov er normalt ikke å anse som unødig skade eller lidelse. Dersom det finnes flere lovlige fremgangsmåter bør den mest skånsomme fremgangsmåten velges, så lenge den ikke er særlig mer byrdefull enn en fremgangsmåte som er skadelig for dyrelivet.²²³ Dette samsvarer med dyrevelferdsloven § 12 som blant annet bestemmer at avliving av dyr skal skje på en skånsom måte, jf. kapittel 4.1.

Om begrepet «lidelse» i forarbeidene vises det til dyrevelferdsloven som angir overordnede prinsipper om behandlingen av dyr.²²⁴ Dette tilsier at dyrevelferdsloven, særlig § 3, er relevant ved tolkningen av bestemmelsen.

Det følger av § 15 tredje ledd at bestemmelsene i første og andre ledd om å beskytte viltlevende dyr mot unødig lidelse ikke er til hinder for lovlig ferdsel, landbruksvirksomhet eller annen virksomhet som skjer i samsvar med aktsomhetsplikten i naturmangfoldloven § 6. Dette kan innebære at dyr blir drept eller skadet på grunn av lovlig ferdsel slik som hogst og innhøsting av gress og korn.

4.3.2 Viltloven

Viltloven regulerer utøvelsen av jakt og fangst av alle viltlevende landpattedyr og fugler, amfibier og krypdyr jf. kapittel 2.4. Viltloven inneholder en bestemmelse om human jakt i § 19. Det følger av bestemmelsen at «jakt og fangst skal utøves på slik måte at viltet ikke utsettes for unødige lidelser».

Jakt og fangst kan medføre både stress og smerte for viltet, uten at dette er brudd på kravet til human jakt.²²⁵ Det er unødig lidelse som skal unngås, ikke all lidelse, i likhet med dyrevelferdsloven § 3. Målet med jakt og fangst er å ta livet av viltet, og det er dermed ikke mulig å unngå at dyret lider.²²⁶

---

²²² Ot.prp. nr. 52 (2008-2009) s. 384

²²³ Ibid.

²²⁴ Ibid. s. 385

²²⁵ Holdø (2016) s. 55

²²⁶ Ibid. s. 56

Ut fra ordlyden i § 19 kan det tolkes at viltet faktisk må være påført en unødige lidelse for at det skal foreligge brudd på bestemmelsen. Det følger imidlertid av forarbeidene at bestemmelsen også gjelder fare for unødige lidelser, slik som dyrevelferdsloven § 3.²²⁷ Dette fremgår også av dommen inntatt i Rt. 2003 s. 104. Spørsmålet var om viltlovens § 19 omfattet fare for unødige lidelser, eller om viltet faktisk måtte påføres lidelse. Høyesterett kom til at fare for unødige lidelser dekkes av bestemmelsens ordlyd.

Prinsippet om human jakt går igjen og presiseres i flere av bestemmelsene i viltloven. Disse bestemmelsene må ses i sammenheng med dyrevelferdsloven § 20 som sier at «[j]akt, fangst, og fiske skal utøves på en dyrevelferdsmessig forsvarlig måte». Det følger av forarbeidene til dyrevelferdsloven at jakt- og fangstmetodene som er tillatt etter viltloven som regel også vil være forsvarlige etter dyrevelferdslovgivningen.²²⁸

Forbudet mot å påføre viltlevende dyr unødige lidelse i viltloven er undergitt visse begrensninger. Viltloven er en av særlovene under naturmangfoldloven, og naturmangfoldloven § 15 tredje ledd gjelder dermed også ved jakt og fangst, jf. punkt 4.3.1.

Viltloven § 19 har mye til felles med dyrevelferdsloven § 12 som bestemmer at avliving av dyr skal skje på en dyrevelferdsmessig forsvarlig måte,²²⁹ og dyrevelferdsloven § 3 som bestemmer at dyr skal beskyttes mot unødige påkjenninger og belastninger.²³⁰ Naturmangfoldloven § 15 tredje ledd innebærer imidlertid en innskrenkning i viltlevende dyrs rettsvern.

4.3.2.1 Skadedyrbekjempelse

Bruk av gift og kjemikalier er i utgangspunktet forbudt etter viltloven §§ 24 og 25, men det er gjort unntak for smånagere og krypdyr i bestemmelsene. I denne gruppen faller de såkalte skadedyrene. Dette er dyr som i motsetning til nyttedyr forårsaker «skade» på ressurser som har interesse for mennesker, noe som gjerne fører til et økonomisk tap. Dyr som er til sjenanse eller kan utsette mennesker for sykdommer anses også for å være skadedyr. Lovverket tillater bruk av avlivingsmetoder på skadedyrene som ikke tillates brukt til andre dyr. Disse metodene kan utsette dyrene for betydelig lidelse.²³¹

---

²²⁷ Innst.O. nr. 111 (1992-1993) s. 4

²²⁸ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009) s. 106

²²⁹ Se punkt 4.1.1.

²³⁰ Se kapittel 3.2 og 3.3.

²³¹ Stenevik (2011) s. 142

Ved skadedyrbekjempelse gjelder imidlertid de samme prinsippene som ved avliving av andre dyr, jf. dyrevelferdsloven § 12.²³² Det følger av forskrift om felling av skadegjørende vilt punkt I nr. 1 at avliving skal skje «sikkerhetsmessig og human forsvarlig». Før man avliver et vilt dyr i samsvar med forskriften har man en plikt til å «forsøke andre tiltak for å avverge skader», jf. forskriften pkt. I nr. 2. «Skadefelling bør unngås dersom andre løsninger kan redusere eller eliminere skadeproblemet», jf. forskriftens retningslinjer.

Det er et paradoks at rottegift er mye brukt til skadedyrbekjempelse, men anses som grov dyremishandling når det brukes på andre dyr.²³³ Et eksempel på dette finner vi i kjennelsen inn tatt i Rt. 1993 s. 1380. Saken gjaldt en alvorlig overtredelse av dyrevernsloven av 1974 der en mann hadde forsøkt å ta livet av en hundevalp ved bruk av rottegift. Høyesterett anså forholdet som «usedvanlig grov og hensynsløs atferd mot dyr».

4.3.3 Lakse- og innlandsfiskeloven

Lakse- og innlandsfiskeloven er en av særlovene under naturmangfoldloven. Lovens formål er å sikre at naturlige bestander av anadrome laksefisk, innlandsfisk og deres leveområder samt ferskvannsorganismer forvaltes i samsvar med naturmangfoldloven, jf. § 1. Loven gjelder også for saltvannsfisk når det fremgår av bestemmelsen, jf. § 2 tredje ledd. Lovens § 37 inneholder forbud mot visse fiske- og avlivingsmetoder av hensynet til dyrevelferd.

Det følger av § 37 første ledd at fiske og fangst av arter som dekkes av loven «skal foregå på en måte som ikke utsetter disse artene for unødige lidelser, jf. lov 19. juni 2009 nr. 97 om dyrevelferd». Det følger videre av § 37 annet ledd at det er forbudt å foreta tiltak som ikke har annet formål enn å skremme fisken eller hindre dens frie gang. Paragraf 37 samsvarer i stor grad med dyrevelferdsloven § 12 som bestemmer at avliving av dyr skal skje på en dyrevelferdsmessig forsvarlig måte,²³⁴ og dyrevelferdsloven § 3 som bestemmer at dyr skal beskyttes mot unødige påkjenninger og belastninger.²³⁵

Ved fiske og fangst er det blant annet forbudt å bruke stoff med giftig, lammende eller kvelende virkning, elektrisk strøm, sprengstoff, og skytevåpen med unntak for fangst av gjedde, jf. § 37 tredje ledd.

---

²³² Stenevik (2011) s. 142

²³³ Ibid. s. 143

²³⁴ Se punkt 4.1.1.

²³⁵ Se kapittel 3.2 og 3.3.

4.3.4 Havressursloven

Havressursloven skal sikre et bærekraftig og samfunnsøkonomisk lønnsom forvaltning av de viltlevende marine ressursene og det tilhørende genetisk materiale, jf. § 1. Loven gjelder all høsting og annen utnytting av viltlevende marine ressurser og tilhørende genetisk materiale, jf. § 3.

Det følger av § 16 første ledd at utnytting av viltlevende marine ressurser skal skje så skånsomt som mulig. Dette innebærer i følge forarbeidene en generell plikt til å opptre så skånsomt som mulig for ikke å påføre miljøet og ressursene unødig skade.²³⁶ Som unødig skade regnes ikke endringer som vil skje i det marine miljøet ved gjennomføring av høstingsvirksomheter. De øvrige bestemmelsene i lovens kapittel 4 skal medvirke til at høstingsvirksomhet skjer så skånsomt som mulig.²³⁷ Bestemmelsen samsvarer med dyrevelferdsloven § 12 som bestemmer at avliving av dyr skal skje på en skånsom måte, jf. kapittel 4.1.

Paragraf 18 første ledd forbyr bruk av sprengstoff, skytevåpen og gift ved høstning. I følge forarbeidene gjelder forbudene i første ledd også før høstingen starter.²³⁸ Dette innebærer at det for eksempel er forbudt å bruke sprengstoff til å skremme fisk inn i bestemte områder.

Det følger av § 18 annet ledd at forbudene mot bruk av sprengstoff og skytevåpen ikke gjelder ved høsting av sjøpattedyr eller større bruskfisker. Det følger av forarbeidene at sprengstoff og skytevåpen vil være nødvendig av hensyn til dyrevelferd og en rask avlivning.²³⁹ Eksempelvis følger det av forskrift om utøvelse av vågehvalfangst at det skal brukes harpungranat ved fangst av vågehval. Metoden er kritisert av biologer og veterinærer verden over da hvalene utsettes for store smerter og indre skader når granatharpunen eksploderer i musklene deres.²⁴⁰ Det er vanskelig å drepe hvalen raskt da både båten det skytes fra og hvalen er i bevegelse.²⁴¹ Det kan ta flere minutter før hvalen dør.

Unntaket for sjøpattedyr og større bruskfisker i § 18 annet ledd kan innebære en innskrenkning i disse artenes rettsvern ved avliving da bruk av sprengstoff og skytevåpen kan forårsake store smerter for dyrene.

---

²³⁶ Ot.prp. nr. 20 (2007-2008) s. 190

²³⁷ Ibid.

²³⁸ Ibid. s. 193

²³⁹ Ibid.

²⁴⁰ NOAH – for dyrs rettigheter (2017)

²⁴¹ Dyrebeskyttelsen (2017)

5 Avsluttende refleksjoner

5.1 Likestilt rettsvern?

Dyrevelferdsloven gjelder alle dyr, med unntak av de som er nevnt under punkt 2.3, i motsetning til i USA der de har ulike lover og regler for blant annet kjæledyr og produksjonsdyr. Dyrevelferdsloven skiller ikke uttrykkelig mellom de ulike dyreartene, men har produksjonsdyrene samme rettsvern som de andre dyrene?

Dyr kategoriseres ut fra hvilken nytte de har for mennesker, slik som produksjonsdyr, kjæledyr, skadedyr osv. Denne kategoriseringen fører til at ulike dyr gis ulik status og behandling. Produksjonsdyr har nærmest fått en status som produksjonsenheter og blir dermed behandlet annerledes enn kjæledyrene som har status som familiemedlemmer. Denne forskjellsbehandlingen kalles gjerne spesiesisme, eller artssjåvinisme. Spesiesisme er en betegnelse på det faktum at dyr tildeles ulike verdier og rettigheter ut fra hvilken art de tilhører.

Nærhet, likhet og gjenkjennelse forsterker vår empati, mens forskjeller brukes til å skape sosial avstand.²⁴² Vi tillegger ofte kjæledyr menneskelige egenskaper. Vi identifiserer oss med deres gjenkjennelige lidelse og tar det inn over oss, mens lidelse til de artene vi ikke kan identifisere oss med oppfatter vi ikke som lidelse.²⁴³ Fisken lever for eksempel i et annet miljø enn oss, de har verken armer eller bein og ansiktet er stivt uten et eneste ansiktsuttrykk. Disse ulikhetene gjør det vanskelig for oss mennesker å identifisere oss med fisken, og deres lidelse får lite empati. Dette er nok en av grunnene til at fiskevelferd ikke har vært et tema før inntil nylig. I 2015 døde 45 millioner oppdrettslaks i merdene, såkalt «svinn».²⁴⁴

Dyrevelferdsloven skal beskytte dyr mot unødige påkjenninger og belastninger. Som det ble redegjort for i punkt 3.3.4.3 må det i vurderingen av om en påkjenning eller belastning er unødig eller ikke foretas en interesseavveining. Det er som nevnt flere eksempler på at hensynet til produksjonsdyrenes velferd har måttet vike for motstående menneskelige interesser. Det ser dermed ut til at begrepet «godt» i dyrevelferdsloven § 3 i mange tilfeller tolkes innskrenkende. Dette innebærer at produksjonsdyr kan utsettes for dårlig velferd uten å bryte loven.

---

²⁴² Ragnhild Sollund (2010)

²⁴³ Larsen (2003) s. 131

²⁴⁴ Sysla (2016)

Den praktiske behandlingen produksjonsdyr blir utsatt for gjenspeiler verken «god dyrevelferd», «respekt» eller «egenverdi» slik som dyrevelferdslovens tilsier. Lovverket åpner for forskjellsbehandling av dyreartene med sine skjønnsmessige bestemmelser. Det er opp til forvaltningen og domstolene å foreta en skjønnsmessig vurdering ut fra hva som er hensiktsmessig, nyttig, fornuftig eller rimelig.²⁴⁵ Vi ser gjerne at produksjonsdyrenes velferd blir nedprioritert dersom det er andre mål som anses som viktigere, slik som økonomisk overskudd.

Dersom kjæledyrene våre hadde blitt behandlet på samme måte som mange av produksjonsdyrene blir hadde det blitt sett på som dyremishandling. På kyllingfarmer holdes det flere tusen kyllinger til kjøttproduksjon. Maksimal standard dyretetthet for slaktekylling er 25 kilo kylling per kvadratmeter.²⁴⁶ En kylling veier ca. 1,2 kilo når den slaktes, noe som vil tilsa ca. 20 kyllinger per kvadratmeter.²⁴⁷ Kyllingen hindres i å utøve sin naturlig adferd, slik som sandbading, bygge reder og flakse med vingene. Dette medfører stereotypisk adferd slik som rastløs vandring og haking på andre kyllinger.

I dommen i TNETE-2011-77798 ble en mann dømt til 60 dagers fengsel for å ha holdt opp til 213 katter innesperret i en bolig. Retten uttalte: «Kattene hadde av den grunn ikke muligheten til å danne egne revir, eller til å trekke seg unna og være for seg selv. Dette medførte stor fare for frustrasjoner og aggresjoner, med slåssing og sårskader tilfølge.»

Ved å sammenligne disse to forholdene ser vi et klart skille mellom det rettslige vernet av kjæledyr og det rettslige vernet av produksjonsdyr, på tross av at de i utgangspunktet skal beskyttes av de samme bestemmelsene i samme lov. Behandlingen av kattene er som dommen viser ikke akseptabel, mens behandlingen av kyllingene ikke er å anse som dyremishandling i juridisk forstand.

Spørsmålet om hvorvidt kjæledyr har et sterkere strafferettslig vern enn dyr som holdes for å drive industriell kjøttproduksjon ble nylig behandlet i dommen inntatt i HR-2016-2285-A, Jøa-saken. Saken gjaldt overtredelse av dyrevelferdsloven § 37 jf. § 24 der en bonde som følge av en «psykisk knekk» hadde latt være å føre sine 92 storfe. Dyreholderens forsvarer argumenterte at kjøttfe har mindre strafferettslig vern enn hunder og katter, og at det derfor ikke var grunn til å straffe bonden så strengt. I forbindelse med straffutmålingen uttalte Høyesterett i avsnitt 34: «Jeg er enig med lagmannsretten i at det ikke er grunnlag for å hevde at storfe i en besetning hvor det drives «industriell kjøttproduksjon» har mindre strafferettslig vern enn kjæledyr».

---

²⁴⁵ Gisle (2010) s. 378

²⁴⁶ Forskrift om hold av høns og kalkun § 35a første ledd.

²⁴⁷ Nortura (2017b)

Viltlevende dyr blir ikke påført de samme påkjenningene og belastningene som produksjonsdyrene blir påført gjennom sitt liv. Produksjonsdyrene holdes gjerne inne, og mange av de blir fratatt muligheten til å utøve sin naturlige atferd. De viltlevende dyrene blir avlivet i sitt naturlige miljø, og slipper påkjenningene ved slakt slik som transport, driving og bedøving.

Mange forsøksdyr blir påført påkjenninger og belastninger. Lovverket tillater at disse dyrene kan bli påført infeksjoner eller bli utsatt for giftige kjemikalier.²⁴⁸ Forsøksdyrene kan være avlet frem for å få kreft eller andre sykdommer, og brukes for å forstå menneskelige sykdommer. I 2013 ble det brukt ca. 5 millioner fisk i forsøk, noe som utgjorde 99 % av forsøksdyrene.²⁴⁹ Ellers blir det brukt mye mus og rotter, men også griser, kaniner og andre dyr. Sammenlignet med produksjonsdyrene kan forsøksdyrene utsettes for flere påkjenninger og belastninger da det ikke er i menneskers interesse å påføre sykdommer og lignende på dyr som skal bli til mat.

Skadedyr er dyr som er uønsket av mennesker av ulike årsaker. Reglene for å avlive disse dyrene er ikke like strenge som for andre dyr. Lovverket tillater bruk av avlivingsmetoder på skadedyrene som ikke tillates brukt til andre dyr. Disse metodene kan utsette dyrene for betydelig lidelse, jf. punkt 4.3.2.1. Dette kan tale for at skadedyrene har et noe snevrere rettsvern enn produksjonsdyrene.

Det kan se ut til at kjæledyr og viltlevende dyr har et litt sterkere rettsvern enn produksjonsdyrene. Disse dyrene har ikke samme nytteverdi som produksjonsdyrene, og de samme menneskelige interessene vil derfor ikke komme i veien for dyrevelferden. Forsøksdyrene og skadedyrene ser på den annen side ut til å ha et svakere vern enn produksjonsdyrene.

Konklusjonen er at produksjonsdyr i liten grad blir beskyttet mot påkjenninger og belastninger, men ikke i like liten grad som skadedyr og forsøksdyr.

I Jøa-saken slo Høyesterett for første gang fast at storfe har det samme rettsvernet som kjæledyr. Lovverket sier imidlertid noe annet da det tillater å påføre dyr påkjenninger og belastninger dersom dette er nyttig for mennesker. Dersom alle dyr, uansett art og nytteverdi, skal ha samme rettsvern, må lovverket enders slik at det faktisk fremmer respekt for dyr slik som formålet til loven tilsier. Dette kan for eksempel gjøres ved å endre og spesifisere de

---

²⁴⁸ Stenevik (2011) s. 153

²⁴⁹ Forsøksdyrutvalget (2013) s. 12

skjønnsmessige bestemmelsene i dyrevelferdsloven slik at de ikke åpner opp for den forskjellsbehandlingen som er i dag.

Litteraturliste

Lover

- 2009 Lov av 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven).
- 2009 Lov av 19. juni 2009 nr. 97 (dyrevelferdsoven).
- 2008 Lov av 6. juni 2008 nr. 37 om forvaltning av viltlevande marine ressursar (havressurslova).
- 2005 Lov av 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven).
- 2003 Lov av 4. juli 2003 nr. 74 om hundehold (hundeloven).
- 2001 Lov av 15. juni 2001 nr. 75 om veterinærer og annet dyrehelsepersonell (dyrehelsepersonelloven).
- 1999 Lov av 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven).
- 1992 Lov av 15. mai 1992 nr. 47 om laksefisk og innlandsfisk mv. (lakse- og innlandsfiske-loven).
- 1992 Lov av 27. november 1992 nr. 109 om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v. (EØS-loven).
- 1988 Djurskyddslag 1988:534 (djurskyddslagen).
- 1981 Lov av 29. mai 1981 nr. 38 om jakt og fangst av vilt (viltloven).
- 1974 Lov av 20. desember 1974 nr. 73 om dyrevern (dyrevernloven).
- 1935 Lov av 7. juni 1935 nr. 13 om dyrevern (dyrevernloven).
- 1929 Lov av 21. juni 1929 nr. 7 om avliving av husdyr og tamrein.
- 1902 Almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10 (straffeloven).

Forskrifter

- 2015 Forskrift av 18. juni 2015 nr. 761 om bruk av dyr i forsøk.
- 2013 Forskrift av 13. januar 2013 nr. 60 om avliving av dyr.
- 2012 Forskrift av 8. februar 2012 nr. 139 om næringsmessig transport av dyr.
- 2011 Forskrift av 17. mars 2011 nr. 296 om hold av pelsdyr.
- 2008 Forskrift av 30. juli 2008 nr. 866 om bruk av krumkniv.
- 2006 Forskrift av 30. oktober 2006 nr. 1250 om slakterier og tilvirkingsanlegg for akvakulturdyr.
- 2005 Forskrift av 18. februar 2005 nr. 160 om velferd for småfe.
- 2004 Forskrift av 22. april 2004 nr. 665 om hold av storfe.
- 2002 Forskrift av 15. november 2002 nr. 1276 til gjennomføring av konvensjon 3. mars 1973 om internasjonal handel med truende arter av vill flora og fauna (CITES).
- 2001 Forskrift av 12. desember 2001 nr. 1494 om hold av høns og kalkun.

- 2000 Forskrift av 31. mars 2000 nr. 312 om utøvelse av fangst av vågehval.
- 1997 Forskrift av 1. september 1997 om felling av viltarter som gjør skade eller som vesentlig reduserer andre viltarters reproduksjon.

Internasjonalt regelverk

Bernkonvensjonen	Convention on the conservation of European wildlife and natural habitats, Bern 19. september 1979.
EMK	The European Convention on Human Rights, Roma 4. november 1950.
Forsøksdyrkonvensjonen	European convention for the protection of vertebrate animals used for experimental and other scientific purposes, Strasbourg 18. mars 1986.
ILO-konvensjonen	Convention concerning indigenous and tribal peoples in independent countries, Geneve 27. juni 1989.
Kjæledyrkonvensjonen	European convention for the protection of pet animals, Strasbourg 13. november 1987.
Produksjonsdyrkonvensjonen	European convention for the protection of animals kept for farming purposes, Strasbourg 10. mars 1976.
Rådsdirektiv 93/119/EF	Council Directive 93/119/EC of 22 December 1993 on the protection of animals at the time of slaughter or killing.
Slaktedydkonvensjonen	European convention for the protection of animals for slaughter, Strasbourg, 10. mai 1979.
Transportkonvensjonen	European convention for the protection of animals during international transport, Chisinau 6. november 2003.
Washingtonkonvensjonen (CITES)	Convention on international trade in endangered species of wild fauna and flora, Washington 3. mars 1973.

Forarbeider

Prop.161 L (2012-2013)	<i>Endringer i viltloven, naturmangfoldloven mv.</i>
Ot.prp. nr. 15 (2008-2009)	<i>Om lov om dyrevelferd (dyrevelferdsloven).</i>
Ot.prp. nr. 52 (2008-2009)	<i>Om lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven).</i>
Innst.O.nr.56 (2008-2009)	<i>Innstilling fra næringskomiteen om lov om dyrevelferd.</i>
Ot.prp nr. 25 (2006-2007)	<i>Om lov om reindrift (reindriftsloven).</i>
Landbruksdepartementet (2007)	Høring: Ny lov om dyrevelferd – alminnelig høring, 16.11.2007, https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/horinger/horing_dyrevelferdsloven.pdf

Ot.prp. nr. 61 (2004-2005)	<i>Om lov om akvakultur (akvakulturloven).</i>
Forhandl. i Stortinget nr. 200 (2003)	<i>Innstilling fra næringskomiteen om dyrehold og dyrevelferd (Innst. S. nr. 226 (2002-2003), jf. St.meld. nr. 12 (2002-2003)).</i>
St.meld. nr. 12 (2002-2003)	<i>Om dyrehold og dyrevelferd.</i>
Innst.S.nr.226 (2002-2003)	<i>Innstilling fra næringskomiteen om dyrehold og dyrevelferd.</i>
Innst.O. nr. 111 (1992-1993)	<i>Innstilling fra kommunal- og miljøvernkomiteen om lov og endringer i lov av 29. mai 1981 nr. 38 om viltet.</i>
Prop. 1987/88:93	<i>Regeringens proposition 1987/88:93 om djurskyddslag, m. m.</i>
Ot.prp. nr. 9 (1980-1981)	<i>Om lov om viltet (viltloven).</i>
Ot.prp. nr. 27 (1973-1974)	<i>Lov om dyrevern (dyrevernloven).</i>

Rettspraksis

HR-2016-2285-A

Rt. 2008 s. 1789

Rt. 2006 s. 1105

Rt. 2006 s. 957

Rt. 1994 s. 1274

Rt. 1993 s. 1380

Rt. 1988 s. 928

Rt. 1964 s. 814

Rt. 1963 s. 769

Rt. 1961 s. 218

LF-2016-131341

LG-2005-144689

TNETE-2011-77798

TNOST-2010-57617

TOSFI-2007-114601

Cha're Shalom vs. Tsedek mot Frankrike EMD-2000-27417/95

Bøker

Diesen, Eva

Djurens juridik, 2016.

Ellefsen, Rune

Med lov til å pine: Om bruk og beskyttelse av dyr, 2013.

Frøslie, Arne

«At dyr ikke skal lide i «utrensmål»: Om dyrevernlovens hovedparagraf, I: *Dyreetikk*, Andreas Føllesdal (red.), 2000, s. 40-62.

Frøslie, Arne

Dyrevernloven med kommentarer, 1997.

Gisle, Jon

Jusleksikon, 4. utgave, 2010.

Gjesdal, Finn

Dyrevernloven med kommentarer av Finn Gjesdal, 1977.

- Holdø, Håvard H. *Viltloven: kommentarutgave*, 2016.
- Larsen, Guri *Dyrevern eller samfunnsvern?: Dyremishandling som lovbrudd og lovlydig handling*, 2003.
- Mejdell, Cecilie M. «Dyreetikk i praksis: Noen problemstillinger belyst gjennom uttalelser fra Rådet for dyreetikk», I: *Dyreetikk*, Andreas Føllesdal (red.), 2000, s. 187-209.
- Næss, Arne «En fisks iboende verdi», I: *Dyreetikk*, Andreas Føllesdal (red.), 2000, s. 13-15.
- Stenevik, Inger Helen og Cecilie M. Mejdell *Dyrevelferdsloven: kommentarutgave*, 2011.

Annet

- Animalia (2017) *Kjøttets tilstand 2016, 2017*, <http://flashbook.no/animalia/kjottetstilstand16/#/52/> [sitert 10.04.17]
- definisjoner.no/velferd *Velferd*, 2017, definisjoner.no/velferd [sitert 02.02.17]
- Dyrebeskyttelsen (2017) *Fangsten*, 2017, <http://www.dyrebeskyttelsen.no/hvalfangst/fangsten> [sitert 11.04.17]
- Dyrevernalliansen (2016) *Klart flertall mot pelsdyroppdrett* (2016), https://www.dyrevern.no/politikk_samfunn/politikk/klart-flertall-mot-pelsdyroppdrett [sitert 22.02.17]
- Forsøksdyrutvalget (2013) *Årsrapport 2013*, 2013, vedlegg 2, <https://norecopa.no/media/7312/fdu2013.pdf> [sitert 11.04.17]
- Hallenstvedt, Abraham (2009) *Steng*, 2009, <https://snl.no/steng> [sitert 20.04.17]
- Kleveland, Live (2012) *Gjeldende lovverk om dyrevern: Beskyttelse eller undertrykkelse?*, 2012, http://www.uio.no/studier/emner/jus/ikrs/KRIM2920/h12/undervisningsmateriale/gjeldende_lovverk_dyrevern.pdf [sitert 17.02.17]
- Landbruksdirektoratet (2016) *Flere rein slaktet*, 2016, <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/reindriften/fakta-om-reindrif/reintall/flere-rein-slaktet> [sitert 10.04.17]
- Mattilsynet (2012) *Verdens dyrehelseorganisasjon (OIE)*, 2012, http://www.mattilsynet.no/om_mattilsynet/verdens_dyrehelseorganisasjon_oie.90 [sitert 17.02.17]
- Mattilsynet (2016) *Dyrevelferden i Norge: Årsrapport 2015*, https://www.mattilsynet.no/dyr_og_dyrehold/dyrevelferd/rapporter_om_dyrevelferd/dyrevelferden_i_norge_aarsrapport_2015.22105/binary/Dyrevelferden%20i%20Norge%20-%20årsrapport%202015

- [sitert 22.02.17]
- Mikkelsen, Sveinung (2016) *Disse kyllingene skal kyttes i hjel uten bedøvelse*, 2016, <http://www.tv2.no/a/8144425/> [sitert 10.04.17]
- NOAH – for dyrs rettigheter (2017) *Hvalfangst*, 2017, <http://hvalfangst.info> [sitert 11.04.17]
- Nortura (2017a) *På slakteriet*, 2017, www.nortura.no/tatt-hand-om-av-stolte-fagfolk/pa-slakteriet/ [sitert 15.03.17]
- Nortura (2017b) *Fjørfehold i Norge*, 2017, <http://www.nortura.no/naturlig-kvalitet-fra-norske-bonder/kyllinghold/> [11.04.17]
- OIE (2017) *About us*, <http://www.oie.int/about-us/> [sitert 17.02.17]
- Ragnhild Sollund (2010) *Kulturell og språklig legitimering av spesiesisme* (2010), <http://www.dyrsrettigheter.no/rettsvern/kulturell-og-spraklig-legitimering-av-spesiesisme/> [sitert 24.03.17]
- Regjeringen (2015) *Nytt forsøksdyrdirektiv*, 2015, <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2008/nov/nytt-forsoksdyrdirektiv/id2433819/> [sitert 18.02.17]
- Rådet for dyreetikk (2015) *Bruk og kast i husdyrproduksjonen – et samfunnsetisk problem* (2015), <http://www.radetfordyreetikk.no/wp-content/uploads/2009/11/Bruk-og-kast-i-husdyrproduksjonen-et-samfunnsetisk-problem1.pdf> [sitert 14.03.17]
- Rådet for dyreetikk (desember 1997) *Dyrevern og etikk i produksjonsdyravlen*, (1997), <http://www.radetfordyreetikk.no/1997/12/avl-etikk/> [sitert 02.04.17]
- Rådet for dyreetikk (juni 1997) *Skille av melkeku og kalv etter fødselen*, (juni 1997), <http://www.radetfordyreetikk.no/1997/06/skille-melkeku-kalv/> [sitert 02.04.17]
- Statistisk sentralbyrå (2016) *Akvakulturdyr, 2015, foreløpige tall*, 2016, <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/statistikker/fiskeoppdrett/aar-forelopige/2016-06-02#content> [sitert 10.04.17]
- Statistisk sentralbyrå (2017) *Kjøttproduksjon*, 2017, <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/statistikker/slakt/aar> [sitert 10.04.17]
- Sysla (2016) *Urovekkende høy dødelighet på laks i oppdrett*, 2016, http://sysla.no/2016/10/31/havbruk/urovekkende-hoy-dodelighet-pa-laks-i-oppdrett_169383/ [sitert 11.04.17]
- Sømme, Lauritz S. Velle, Weiert Martin (2016) *Tifotkreps*, 2016, <https://snl.no/tifotkreps> [sitert 21.04.17]
- OIE, 2016, <https://snl.no/OIE> [sitert 17.02.17]
- Veterinærinstituttet *Rapport 16: Bedøving og avliving av tifotkreps – elektrisk apparatur og*

- (2008) *saltløsning*,
https://www.mattilsynet.no/fisk_og_akvakultur/fiskevelferd/veterinaer-instituttet_bedoving_og_avliving_av_tifotkreps_2008.5926/binary/Veterinaer-instituttet%20Bedoving%20og%20avliving%20av%20tifotkreps%202008 [sitert 14.04.17]
- Vitenskapskomiteen
for mattrygghet
(2010) *Risikovurdering knyttet til gass, slag mot hodet og strøm til bedøving av fisk* (2010), <http://www.vkm.no/dav/b301a7d06d.pdf> [sitert 14.03.17]
- World Organisation
for Animal Health –
OIE (2016) *Terrestrial Animal Health Code*, (2016)
<http://www.oie.int/index.php?id=169&L=0&htmfile=sommaire.htm>
[sitert 15.02.17]